

NACKA TINGSRÄTT
Mark- och miljödomstolen

DOM
2025-04-01
meddelad i
Nacka

Mål nr M 2588-24

SÖKANDE

Region Stockholm, Förvaltning för utbyggd tunnelbana, 232100-0016
Box 45435
104 31 Stockholm

Ombud: Advokat Joel Mårtensson samt de biträdande juristerna Albin Gustafsson
och Filip Jonsson
Mannheimer Swartling Advokatbyrå AB
Box 1711
111 87 Stockholm

SAKEN

Ansökan om tillstånd enligt miljöbalken till utökad bortledning av grundvatten för tunnelbana till Nacka och söderort

AnläggningsID i miljöboken: 75027

Avrinningsområde: 60/61

Koordinater (SWEREF99 TM):

N 6580870 / E 674960 (anslutning vid Kungsträdgården)

N 6579300 / E 675670 (station Sofia)

N 6578220 / E 676000 (station Hammarby kanal)

N 6578360 / E 677860 (station Sickla)

N 6578590 / E 679220 (station Järla)

N 6579080 / E 680160 (station Nacka)

N 6577470 / E 675480 (station Gullmarsplan)

N 6576630 / E 675430 (station Slakthusområdet)

N 6575910 / E 675090 (anslutning vid Sockenplan)

DOMSLUT

Tillstånd

Mark och miljödomstolen ger Region Stockholm, Förvaltningen för utbyggd tunnelbana, tillstånd enligt miljöbalken (ändringstillstånd) att för vissa delsträckor av tunnelbana till Nacka och söderort under drifttiden leda bort ökad mängd grundvatten från tunnlar och övriga anläggningar i berg.

Miljöbedömning

Mark- och miljödomstolen godkänner den upprättade miljökonsekvensbeskrivningen. Miljöbedömningen kan därmed i enlighet med 6 kap. 43 § miljöbalken slutföras.

Dok.Id 916991

Postadress

Box 69
131 07 Nacka

Besöksadress

Sicklastråket 1

Telefon

08-561 656 40

E-post: mmd.nacka.avdelning4@dom.se
www.nackatingsratt.domstol.se

Expeditionstid

måndag – fredag
08:00–16:30

Villkor

Inläckagevillkor för drifttiden

Mark- och miljödomstolen ändrar villkor 3.1 i det tillstånd som meddelades genom deldom den 19 juni 2019 i mål M 1431-17 på sätt att villkoret ska ha följande lydelse.

3.1. Under drifttiden får inläckage av grundvatten i tunnelanläggningar inte överstiga de värden som anges i nedanstående tabell. Värdena avser grundvatten som läcker in till samtliga bergdelar under driftskedet.

Nedanstående värden gäller som begränsningsvärde och månadsmedelvärde för maximalt inläckage till permanenta anläggningar och arbetstunnlar, angivet som liter per minut, inom respektive delområde.

För delsträckorna 1a Blasieholmen, 1b Skeppsholmen, 3a Gullmarsplan, 3b Slakthusområdet, 4a Luma, 4b Sickla samt 4c Nacka ska villkoret anses vara uppfyllt om minst 9 av 12 uppmätta månadsmedelvärden under en rullande tolv månadersperiod understiger nedanstående värden.

För delsträckorna Saltsjön, 2a Sofia samt 2b och 2c Katarina bangata mot söderort respektive mot Nacka ska värdena i stället gälla som begränsningsvärde och årsmedelvärde beräknat som medelvärde över en rullande tolv månadersperiod.

Delsträcka	Längdmätning	Värde	Kommentar
1a, Blasieholmen	km 0+000 till km 0+290	35 l/min	Kombineras med villkor 3.2
1b, Skeppsholmen	km 0+290 till km 1+170	105 l/min	
Saltsjön	km 1+170 till km 1+650	130 l/min	
2a, Sofia	km 1+650 till km 2+320	140 l/min	
2b, Katarina bangata mot söderort	km 2+320 till km 2+920	95 l/min	
2c, Katarina bangata mot Nacka	km 2+320 till km 2+810		
3a, Gullmarsplan	km 2+920 till km 4+330	170 l/min	
3b, Slakthusområdet	km 4+330 till km 5+700	145 l/min	Kombineras med villkor 3.3
4a, Luma	km 2+810 till km 3+850	245 l/min	
4b, Sickla	km 3+850 till km 5+590	210 l/min	
4c, Nacka	km 5+590 till km 8+110	240 l/min	

Övriga villkor för detta tillstånd

Den ansökta verksamheten i övrigt ska bedrivas i enlighet med de villkor som har beslutats genom mark- och miljödomstolens deldom den 19 juni 2019 i mål M 1431-17, med de ändringar som beslutades genom domstolens dom den 12 december 2022 i mål M 8733-21, samt i enlighet med vad som beslutats i detta mål.

Arbets tid

Arbeten för den nu tillståndsgiven vattenverksamhet ska vara utförda senast den 19 juni 2029.

Oförutsedd skada

Tiden, inom vilken anspråk på ersättning i anledning av oförutsedda skador får framställas, bestäms till tjugo (20) år, räknat från arbetstidens utgång.

Övriga yrkanden

Mark- och miljödomstolen avslår samtliga övriga yrkanden.

Verkställighetsförordnande

Tillståndet i denna dom får tas i anspråk utan hinder av att domen inte har vunnit laga kraft.

Prövningsavgiften

Mark- och miljödomstolen fastställer prövningsavgiften slutligt till 36 024 kronor.

Rättegångskostnader

Region Stockholm ska betala ersättning för rättegångskostnader till

- Länsstyrelsen med 112 000 kr, allt avseende arbete.
- Bolag inom Vasakronankoncernen (Carolina Gustavssons huvudmän) med 46 800 kr, allt avseende ombudsarvode.
- Fastighets AB Brogatan och Ljungbergsgruppen Fastighets AB Tx31 (Caroline Gustavsson och Caroline Winjes huvudmän) med 45 000 kr avseende ombudsarvode.
- Kungsleden Godsvagnen AB (Mikaela Hansel Holmgrens huvudman) med 15 400 kr avseende ombudsarvode.
- Karin Gunnarsson, Johan Gunnarsson och Marie Gunnarsson (Mikaela Hansel Holmgrens huvudmän) med 19 250 kr, varav 15 400 kr avser ombudsarvode och 3 850 kr avser mervärdesskatt.
- Brf Hamnkranen (Mikaela Hansel Holmgrens huvudman) med 19 250 kr, varav 15 400 kr avser ombudsarvode och 3 850 kr avser mervärdesskatt.
- Sjöstadens västra sopsug samhällighetsförening (Mikaela Hansel Holmgrens huvudman) med 15 400 kr avseende ombudsarvode.
- Bolag inom Folksamfären (Mikaela Hansel Holmgrens huvudmän) med 46 371 kr 57 öre, varav 41 580 kr avser ombudsarvode och 4 791 kr 57 öre avser mervärdesskatt.
- Primula Byggnads AB samt Johan Humble och Gunnar Kusoffsky (Mikaela Hansel Holmgrens huvudmän) med 48 757 kr 75 öre, varav 41 580 kr avser ombudsarvode och 7 177 kr 75 öre avser mervärdesskatt.
- Fastighets AB Tegelviksgatan 32 (Sara Erdholm och Erik Anderssons huvudman) med 50 734 kr avseende ombudsarvode.
- Hiby Aktiebolag (Robin Håkansson och Victoria Viklunds huvudman) med 50 000 kr avseende ombudsarvode.

- Gamla Livförsäkringsaktiebolaget SEB Trygg Liv (Robin Håkansson och Victoria Viklunds huvudman) med 50 000 kr avseende ombudsarvode.
- Bygg och Fastighets AB Järntorget (Liselott Rosecrans huvudman) med 15 520 kr, varav 12 520 kr avser ombudsarvode exklusive mervärdesskatt och 3 000 kr avser tekniskt biträde.
- Holmia Fastigheter AB (Liselott Rosecrans huvudman) med 9 565 kr, varav 8 065 kr avser ombudsarvode exklusive mervärdesskatt och 1 500 kr avser tekniskt biträde.
- Peter Johnzon (Liselott Rosecrans huvudman) med 8 755 kr, varav 7 255 kr avser ombudsarvode, och 1 500 kr avser tekniskt biträde.
- Fastighets AB Tegelslagaren 2 (Liselott Rosecrans huvudman) med 15 520 kr, varav 12 520 kr avser ombudsarvode och 3 000 kr avser tekniskt biträde.
- Fastighets AB Tegelslagaren 11 (Liselott Rosecrans huvudman) med 9 700 kr, varav 8 200 kr avser ombudsarvode och 1 500 kr avser tekniskt biträde.
- Ann Hedberg Fastighets AB (Liselott Rosecrans huvudman) med 8 890 kr, varav 7 390 kr avser ombudsarvode och 1 500 kr avser tekniskt biträde.
- Fastighets AB Tegelslagaren 12 (Liselott Rosecrans huvudman) med 11 590 kr, varav 10 090 kr avser ombudsarvode och 1 500 kr avser tekniskt biträde.
- Fastighets AB Nytorosgatan (Liselott Rosecrans huvudman) med 8 215 kr, varav 6 715 kr avser ombudsarvode och 1 500 kr avser tekniskt biträde.
- Handelsbolaget M Johnzon & Co (Liselott Rosecrans huvudman) med 14 710 kr, varav 11 710 kr avser ombudsarvode och 3 000 kr avser tekniskt biträde.
- Kapsylen ekonomisk förening (Liselott Rosecrans huvudman) 19 400 kr, varav 12 520 kr avser ombudsarvode, 3 000 kr avser tekniskt biträde och 3 880 kr avser mervärdesskatt.
- Anne Hansdotter Hedberg för *Tegelslagaren 13* (Liselott Rosecrans huvudman) med 19 400 kr, varav 12 520 kr avser ombudsarvode, 3 000 kr avser tekniskt biträde och 3 880 kr avser mervärdesskatt.
- Anne Hansdotter Hedberg för *Tegelslagaren 14* (Liselott Rosecrans huvudman) med 5 800 kr, varav 2 800 kr avser ombudsarvode och 3 000 kr avser tekniskt biträde.
- BEW Fastighetsbolag Renstiernas AB (Liselott Rosecrans huvudman) med 14 710 kr, varav 11 710 kr avser ombudsarvode och 3 000 kr avser tekniskt biträde.
- Brf Kritan i Stockholm (Liselott Rosecrans huvudman) med 20 750 kr, varav 13 600 kr avser ombudsarvode, 3 000 kr avser tekniskt biträde och 4 150 kr avser mervärdesskatt.
- Brf Bjurholmsparken (Liselott Rosecrans huvudman) med 13 325 kr, varav 7 660 kr avser ombudsarvode, 3 000 kr avser tekniskt biträde och 2 665 kr avser mervärdesskatt.

- Brf Kroken 11 (Liselott Rosecrans huvudman) med 18 387 kr 50 öre varav 11 710 kr för ombudsarvode, 3 000 kr avser tekniskt biträde och 3 677 kr 50 öre avser mervärdesskatt.
- Brf Eken nr 6 u.p.a. (Liselott Rosecrans huvudman) med 19 400 kr, varav 12 520 kr avser ombudsarvode, 3 000 kr avser tekniskt biträde och 3 880 kr avser mervärdesskatt.
- Brf Trivselhem (Liselott Rosecrans huvudman) med 20 412 kr 50 öre, varav 13 330 kr avser ombudsarvode, 3 000 kr avser tekniskt biträde och 4 082 kr 50 öre avser mervärdesskatt.
- Brf Båtsmannen större 78 (Liselott Rosecrans huvudman) 18 387 kr 50 öre varav 11 710 kr avser ombudsarvode, 3 000 kr avser tekniskt biträde och 3 677 kr 50 öre avser mervärdesskatt.
- Brf Sjöstadsplanaden 1 (Liselott Rosecrans huvudman) 19 750 kr, varav 6 850 kr avser ombudsarvode, 8 950 kr avser tekniskt biträde och 3 950 kr avser mervärdesskatt.

På beloppen ska ränta enligt 6 § räntelagen betalas från dagen för denna dom.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING.....	7
1.1 Bakgrund.....	7
1.2 Målets handläggning.....	7
2. YRKANDEN	8
2.1 Region Stockholm	8
2.2 Remissmyndigheter och andra motparter	8
3. ANSÖKAN	9
3.1 Ansökans disposition m.m.	9
3.2 Nuvarande villkor	9
3.3 Föreslagen ändring av villkoret	10
3.4 Inledning	11
3.5 Bakgrund till ansökan	12
3.6 Regionens ansökan	18
3.7 Omgivningsförhållanden.....	20
3.8 Sammanfattning av den tekniska beskrivningen	20
3.9 Miljökonsekvenser och samråd	21
3.10 Tillåtlighetsfrågor	21
3.11 Särskilda frågor kopplade till 11 kap. miljöbalken.....	24
3.12 Villkorsdiskussion	26
3.13 Verkställighetsförordnande	26
4. INKOMNA YTTRANDE.....	26
4.1 Myndigheter, vattentjänstföretag m.fl.	26
4.2 Fastighetsägare, bostadsrättsföreningar, m.fl.	29
5. BEMÖTANDE.....	33
5.1 Inledning	33
5.2 Den sökta verksamheten är tillåtlig	33
5.3 Synpunkter på prövningsunderlaget	35
5.4 Ersättningsfrågor och begäran om kontroller m.m.	41
5.5 Övriga synpunkter	42
6. STATUSRAPPORT	42
6.1 Inledning	42
6.2 Aktuellt kunskapsläge för delsträckorna.....	42
6.3 Övriga utredningar.....	52

7. DOMSKÄL	53
7.1 Rådighet	53
7.2 Ändring av villkor 3.1	54
7.3 Miljökonsekvensbeskrivningen	55
7.4 Miljökvalitetsnormer	55
7.5 Tillåtlighet	55
7.6 Villkor	56
7.7 Yrkanden om provotid	59
7.8 Arbetstid och oförutsedd skada	59
7.9 Verkställighetsförordnande	60
7.10 Övriga yrkanden	60
7.11 Prövningsavgiften	60
7.12 Rättegångskostnader	60

1. INLEDNING

1.1 Bakgrund

Genom deldom den 19 juni 2019 i mål M 1431-14 har mark- och miljödomstolen gett Region Stockholm, Förvaltning för utbyggd tunnelbana (Region Stockholm eller Regionen), tillstånd enligt miljöbalken till bortledande av grundvatten med anledning av anläggande och drift av tunnelbanan från Kungsträdgården till Nacka och söderort. Tillståndet har vunnit laga kraft. Tillståndet förenades med flera slutliga villkor, bl.a. villkor 3.1 som reglerar mängden inläckande grundvatten under drifttiden (se avsnitt 3.2 nedan).

Region Stockholm har nu ansökt om ändring av deldomen. Ansökt ändring innebär att ytterligare grundvatten tillåts att läcka in till delsträckorna *Saltsjön, 2a Sofia, 2b och 2c Katarina Bangata mot söderort respektive mot Nacka* samt *4a Luma*, jämfört med vad som följer av nuvarande villkor.

1.2 Målets handläggning

Ansökan kom in till mark- och miljödomstolen den 28 mars 2024. Ansökan kungjordes den 6 maj 2024. Remissmyndigheter, företag, bostadsrättsföreningar, enskilda och andra parter har yttrat sig över ansökan. Region Stockholm har bemött inkomna yttranden samt genomfört kompletteringar av ansökan. Huvudförhandling genomfördes den 12 februari 2025.

2. YRKANDEN

2.1 Region Stockholm

1. Region Stockholm har, som man slutligt bestämt sin talan, yrkat att mark- och miljödomstolen ska besluta om ändring av villkor 3.1 i befintligt tillstånd, i enlighet med Region Stockholms förslag (se avsnitt 3.3 nedan).
2. Regionen Stockholm har yrkat att mark- och miljödomstolen ska
 - a) förordna att tillståndet, med stöd av 22 kap. 28 § miljöbalken, får tas i anspråk utan hinder av att det inte har vunnit laga kraft (verkställighetsförordnande);
 - b) bestämma arbetstiden för vattenverksamheten till tio (10) år från den 19 juni 2019 (jfr mark- och miljödomstolens deldom den 19 juni 2019 i mål M 1431-17);
 - c) bestämma tiden för anmälan av anspråk på ersättning för oförutsedda skador av vattenverksamheten till tjugo (20) år efter utgången av arbetstiden; samt
 - d) godkänna den till ansökan bifogade miljökonsekvensbeskrivningen och slutföra den specifika miljöbedömningen.
3. Region Stockholm har yrkat att mark- och miljödomstolen ska förordna att den sökta verksamheten ska bedrivas i enlighet med de villkor som har meddelats genom mark- och miljödomstolens deldom den 19 juni 2019 i mål M 1431-17, med de ändringar som fastställdes genom domstolens dom den 12 december 2022 i mål M 8733-21, samt i enlighet med vad som fastställs i denna dom.

2.2 Remissmyndigheter och andra motparter

Länsstyrelsen har anført att ansökan är bristfällig och kan därför varken tillstyrka eller avstryka ansökan innan komplettering. Myndigheten har i sitt yttrande redogjort för vilka delar i ansökan som bör kompletteras, som mätningar på sättningskänsliga objekt och provtagningar avseende föroreningsspridning. Länsstyrelsen har även yrkat att vissa frågor i prövningen ska skjutas upp under en prövotid.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden i Stockholms kommun har tillstyrkt ansökan.

Stockholm Vatten och Avfall (SVOA) lämnat sina synpunkter på ansökan och vissa brister med underlaget som bör revideras.

Stockholm Exergi har anført att kostnadskrav kan ställas mot Region Stockholm vid händelse av förskjutningar av marknivån som påverkar ledningslägen negativt.

Flera fastighetsägare, bostadsrättsföreningar och enskilda har motsatt sig bifall till ansökan. Ett antal av dem har ifrågasatt om underlaget i ansökan är fullgott och om riskerna med verksamheten är tillräckligt utredda. Några fastighetsägare har yrkat att frågan om ersättningsskador på fastigheter till följd av verksamheten ska skjutas upp under en prövotid respektive att vald byggmetod ska ändras i viss omfattning.

Vissa fastighetsägare har även föreslagit att tiden för anmälan av oförutsedd skada ska bestämmas till 30 år.

Länsstyrelsen och ett antal andra sakägare har motsatt sig Region Stockholms yrkande om verkställighetsförordnande.

3. ANSÖKAN

3.1 Ansökans disposition m.m.

Ansökan består av en ansökningshandling med bilagor, som utgör en integrerad del av ansökan. För mer utförlig teknisk och miljöteknisk information hänvisas till bilagorna, främst den tekniska beskrivningen (TB) med bilagor, och miljökonsekvensbeskrivningen (MKB). Till ansökan har följande initialt bifogats:

Bilaga A	Teknisk beskrivning
- A1	<i>Typritningar infiltrationsanläggningar</i>
Bilaga B	Miljökonsekvensbeskrivning
- B1	<i>PM Hydrogeologi</i>
- B2	<i>PM Platsgjuten betonginklädnad med plastmembran</i>
- B3	<i>PM Inläckageberäkningar</i>
- B4	<i>Samrådsredogörelse</i>
Bilaga C	Fastighetförteckning
Bilaga D1	Sakägarförteckning
Bilaga D2	Förteckning över rättigheter inom influensområdet

Under målets handläggning har Regionen bolaget kompletterat underlagsmaterialet med följande material:

- Sättningsmätningar, daterad 2024-08-30 (aktbil. 213)
- Statusrapport, daterad 2025-01-24 (aktbil. 233)

3.2 Nuvarande villkor

Det befintliga tillståndet från deldomen i mål M 1431-17avseende inläckage av grundvatten under drifttiden regleras i villkor 3.1, som har följande lydelse.

Inläckagevillkor för drifttiden

3.1. Under drifttiden får inläckage av grundvatten i tunnelanläggningar inte överstiga de värden som anges i nedanstående tabell. Värdena avser grundvatten som läcker in till samtliga bergdelar under driftskedet.

Nedanstående värden gäller som begränsningsvärde och månadsmedelvärde för maximalt inläckage till permanenta anläggningar och arbetstunnlar, angivet som liter per minut, inom respektive delområde. Villkoret ska anses vara uppfyllt om minst 9 av 12 uppmätta månadsmedelvärden under en rullande tolv månadersperiod understiger nedanstående värden.

Delsträcka	Längdmätning	Värde	Kommentar
1a, Blasieholmen	km 0+000 till km 0+290	35 l/min	Kombineras med villkor 3.2
1b, Skeppsholmen	km 0+290 till km 1+170	105 l/min	
Saltsjön	km 1+170 till km 1+650	100 l/min	
2a, Sofia	km 1+650 till km 2+320	80 l/min	
2b, Katarina bangata mot söderort	km 2+320 till km 2+920	35 l/min	
2c, Katarina bangata mot Nacka	km 2+320 till km 2+810	30 l/min	
3a, Gullmarsplan	km 2+920 till km 4+330	170 l/min	
3b, Slakthusområdet	km 4+330 till km 5+700	145 l/min	Kombineras med villkor 3.3
4a, Luma	km 2+810 till km 3+850	125 l/min	
4b, Sickla	km 3+850 till km 5+590	210 l/min	
4c, Nacka	km 5+590 till km 8+110	240 l/min	

3.3 Föreslagen ändring av villkoret

Regionen har – såvitt avser bortledning av grundvatten – yrkat följande.

1. Regionen har yrkat *i första hand* att mark- och miljödomstolen meddelar tillstånd till att från tunnlar och övriga anläggningar i berg för tunnelbana till Nacka och söderort, under driftskedet, leda bort ytterligare grundvatten genom att ytterligare grundvatten, jämfört med vad som gäller enligt villkor 3.1 i befintligt tillstånd, får läcka in till tunnelanläggningen enligt följande.

3.1. Under drifttiden får inläckage av grundvatten i tunnelanläggningar inte överstiga de värden som anges i nedanstående tabell. Värdena avser grundvatten som läcker in till samtliga bergdelar under driftskedet.

Nedanstående värden gäller som begränsningsvärde och månadsmedelvärde för maximalt inläckage till permanenta anläggningar och arbetstunnlar, angivet som liter per minut, inom respektive delområde. Villkoret ska anses vara uppfyllt om minst 9 av 12 uppmätta månadsmedelvärden under en rullande tolv månadersperiod understiger nedanstående värden.

Delsträcka	Längdmätning	Tillkommande inläckage	Totalt inläckage
Saltsjön	km 1+170 till km 1+650	100 l/min	200 l/min
2a, Sofia	km 1+650 till km 2+320	70 l/min	150 l/min
2b, Katarina bangata mot söderort	km 2+320 till km 2+920	45 l/min	110 l/min ¹
2c, Katarina bangata mot Nacka	km 2+320 till km 2+810		
4a, Luma	km 2+810 till km 3+850	120 l/min	245 l/min

¹ Regionen har yrkat om ett samlat villkorsvärde för högsta tillåtna inläckage av grundvatten under drifttiden för delsträckorna 2b och 2c Katarina bangata mot söderort respektive mot Nacka

2. Regionen har – för delsträckorna Saltsjön, 2a Sofia samt 2b och 2c Katarina bangata – yrkat *i andra hand* att mark- och miljödomstolen meddelar tillstånd till att från tunnlar och övriga anläggningar i berg för tunnelbana till Nacka och söderort, under driftskedet, leda bort ytterligare grundvatten genom att ytterligare grundvatten, jämfört med vad som gäller enligt villkor 3.1 i befintligt tillstånd, får läcka in till tunnelanläggningen enligt följande, samt att värdena för Saltsjön, 2a Sofia, och gemensamt för 2b och 2c Katarina bangata mot söderort respektive mot Nacka ska avse årsmedelvärden beräknade som medelvärden över en rullande tolv månaders period.

3.1. Under drifttiden får inläckage av grundvatten i tunnelanläggningar inte överstiga de värden som anges i nedanstående tabell. Värdena avser grundvatten som läcker in till samtliga bergdelar under driftskedet.

Nedanstående värden gäller som begränsningsvärde och månadsmedelvärde för maximalt inläckage till permanenta anläggningar och arbetstunnlar, angivet som liter per minut, inom respektive delområde. Villkoret ska anses vara uppfyllt om minst 9 av 12 uppmätta månadsmedelvärden under en rullande tolv månadersperiod understiger nedanstående värden. För delsträckorna Saltsjön, 2a Sofia samt 2b och 2c Katarina bangata mot söderort respektive mot Nacka ska värdena istället gälla som begränsningsvärde och årsmedelvärde beräknat som medelvärde över en rullande tolv månadersperiod.

Delsträcka	Längdmätning	Tillkommande inläckage	Totalt inläckage
Saltsjön	km 1+170 till km 1+650	30 l/min	130 l/min
2a, Sofia	km 1+650 till km 2+320	60 l/min	140 l/min
2b, Katarina bangata mot söderort	km 2+320 till km 2+920	30 l/min	95 l/min ²
2c, Katarina bangata mot Nacka	km 2+320 till km 2+810		

3.4 Inledning

Stockholmsregionen växer snabbt. År 2060 beräknas cirka 3,3 miljoner människor vara bosatta i länet, vilket bl.a. ställer höga krav på tillgänglig och effektiv infrastruktur. Som ett led i att möta de ökade infrastrukturkraven har Regionen fått i uppdrag att bygga ut Stockholms tunnelbana med cirka tre mil nya spår och 18 nya tunnelbanestationer. I utbyggnadsprojektet ingår bl.a. att förlänga tunnelbanans blå linje från Kungsträdgården till Nacka, med en koppling till Söderort norr om befintlig station Sockenplan. Förlängningen innefattar anläggande av cirka 11,5 kilometer nya spårtunnlar, liksom tillhörande service- och arbetstunnlar m.m. Den nya tunnelbanesträckan planeras att tas i drift under 2030.

² Se föregående fotnot.

3.5 Bakgrund till ansökan

3.5.1 Inläckagevillkoren

I samband med tunneldrivningen uppkommer ett visst inläckage av grundvatten från omgivande berg till tunnelanläggningen. Storleken på inläckaget beror huvudsakligen på bergets kvalitet och mängden tillgängligt grundvatten i jordlagren. Inläckaget är inte skadligt i sig självt, men ett för stort inläckage riskerar att påverka grundvattennivåerna och/eller grundvattenflödena längs tunnelanläggningen, vilket, under vissa omständigheter, kan medföra skada (t.ex. i form av sättningsskador på grundvattenkänsliga objekt). Ett för stort inläckage till tunnelanläggningen är inte heller önskvärt för Regionen ur ett drift- och underhållsperspektiv. För att begränsa inläckaget utför Regionen omfattande tätningsarbeten innan tunnarna sprängs ut (s.k. förinjektering). I områden med kraftigt vattenförande berg och där tillräcklig tätning inte uppnåtts med förinjektering utförs även tätning efter det att tunnarna har sprängts ut (s.k. efterinjektering). Trots omfattande tätning av berget är det dock oundvikligt att det sker ett visst inläckage till tunnelanläggningen som behöver ledas bort.

Regionen meddelades tillstånd till bortledande av grundvatten för utbyggnaden och driften av den nya tunnelbanesträckan genom mark- och miljödomstolens deldom den 19 juni 2019 i mål M 1431-17 ("tillståndet"). Tillståndet förenades med flera villkor, bl.a. villkor som begränsar det inläckage av grundvatten som får ske till tunnelanläggningen under bygg- respektive drifttiden (villkor 4 respektive villkor 3.1 i tillståndet, "inläckagevillkoren"). Inläckagevillkoren delades upp på flera delsträckor av tunnelanläggningen och anger det maximala flödet av inläckande grundvatten som får förekomma till respektive delsträcka. Tillståndet innefattar även rätt för Regionen att infiltrera vatten i jord eller berg för att upprätthålla godtagbara grundvattennivåer.

Inför tillståndsansökan genomförde Regionen omfattande utredningar i syfte att bl.a. bedöma storleken på det inläckage av grundvatten som förväntades ske under bygg- respektive drifttid. Utredningarna bestod bl.a. av omfattande kartläggningar av bergkvaliteten och de hydrogeologiska förhållandena i de områden som tunnelanläggningen skulle passera, liksom sammanställningar av erfarenheter från liknande projekt avseende möjligheterna till att begränsa inläckande grundvatten med den metod för tunneldrivning som Regionen planerade att tillämpa och därefter tillämpade (i korthet: sprängning och tätning av berget genom injektering). Resultaten från genomförda utredningar och kunskapssammanställningar m.m. låg sedan till grund för det förslag till villkorsreglering som Regionen presenterade i målet.

De i tillståndet föreskrivna inläckagevillkoren kom emellertid att bli betydligt strängare än Regionens förslag. Förutom att slutliga villkor föreskrevs för både bygg- och drifttiden (istället för att skjuta upp frågan om slutliga villkor under en provtid som Regionen föreslog), föreskrevs generellt väsentligt lägre värden för högsta tillåtna inläckage till tunnelanläggningen. Såvitt gäller inläckagevillkoret för drifttiden föreskrevs för flera delsträckor värden som nästintill innebar en halvering av de värden som Regionen föreslog för det fall att slutliga villkor för drifttiden

skulle föreskrivas. För delsträcka 2a Sofia blev skillnaden ännu större. För denna delsträcka föreskrevs ett värde om 80 l/min i villkoret, vilket kan jämföras med Regionens förslag på 325 l/min. Dessutom föreskrevs en begränsning av inläckaget till delsträckan Saltsjön där det helt saknas känsliga objekt som skulle kunna påverkas av ett för högt inläckage. Motiven till detta framgår inte av mark- och miljödomstolens dom.

3.5.2 Utveckling av tätningsarbetena

Regionen överklagade inte mark- och miljödomstolens avgörande. Det föreligger alltid viss osäkerhet avseende hur mycket grundvatten som faktiskt kommer att läcka in till en berganläggning och Regionens valde därför att istället utreda och skärpa kraven för injekteringen för såväl projekteringen som utförandet och uppföljningen i syfte att försöka innehålla de väsentligt strängare inläckagevillkoren.

Utredningarna om injekteringen resulterade i att Regionens utvecklade den tidigare planerade arbetsmetoden för tätning av tunnlarna. Den utvecklade arbetsmetoden innebär något förenklat att injekteringsinsatserna i mycket högre grad än ursprungligen planerat har optimerats utifrån de specifika förhållanden som råder vid varje del av den planerade tunnelsträckningen. Detta har i praktiken inneburit att det totalt sett har utförts väsentligt många fler injekteringsomgångar och mer omfattande injektering i berget jämfört med vad som ursprungligen planerades. Regionens arbete med tätningsåtgärder och utvecklingen av tätningsarbetena redovisas närmare i den tekniska beskrivningen, Bilaga A till ansökan.

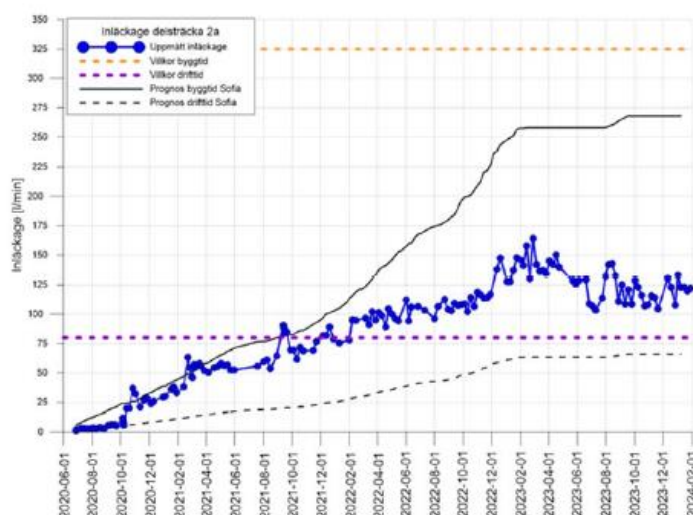
Regionens mycket ambitiösa arbete med tätning av berget har resulterat i att inläckaget till tunnelanläggningen har reducerats kraftigt jämfört med vad som ursprungligen prognosticerades. Genom tätningsarbetet har Regionens kunnat begränsa det faktiska inläckaget i sådan omfattning att de strängt ansatta värdena för högsta tillåtna inläckage under drifttiden kommer att kunna innehållas för *majoriteten* av delsträckorna. För byggtiden bedöms inläckaget till *samtliga* delsträckor kunna innehålla villkorsvärdena.

Samtidigt som tätningsarbetet har varit mycket lyckat i avseendet att begränsa inläckaget till tunnlarna, vilket i förlängningen har resulterat i en mycket begränsad omgivningspåverkan (bestående av förhållandevis begränsade grundvatten-nivå-sänkningar i några få områden, se vidare nedan), har arbetet varit mycket tidskrävande. Det tidskrävande, men lyckade, tätningsarbetet har medfört att tunneldrivingen har tagit längre tid än förväntat. Särskilt vid passager av svaghetszoner i berget har det tagit tid att begränsa inläckaget till de nivåer som krävs för att inläckagevillkoren ska kunna innehållas. Detta var också bakgrunden till att Regionens under 2022 ansökte om en ändring av inläckagevillkoret för *byggtiden*, där den ansökta ändringen bestod i att värdena för högsta tillåtna inläckage skulle uttryckas som riktvärden istället för begränsningsvärden. Det huvudsakliga syftet med ändringen var att produktionsmässigt kunna hantera temporära förhöjda inläckage inom komplicerade passager utan att riskera straffsanktionerade överskridanden av villkoret. Genom dom den 12 december 2022 i mål M 8733-21 beviljade mark- och miljödomstolen den ansökta ändringen för sex av tio delsträckor.

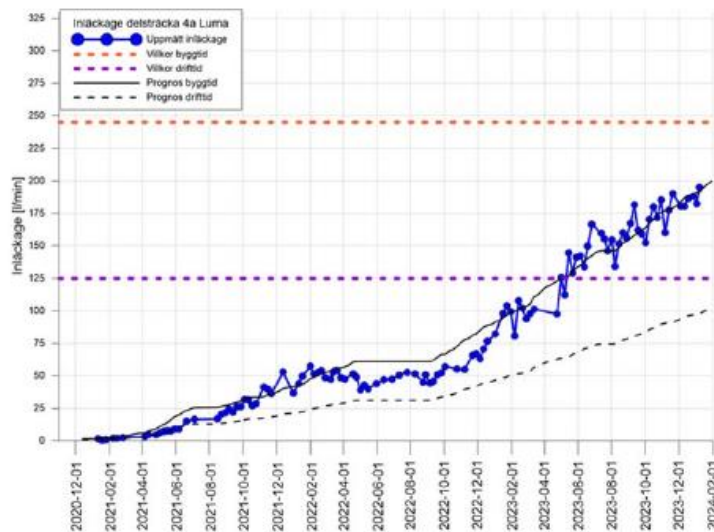
3.5.3 De aktuella delsträckorna

Regionen bedömer att tätningen av berget nu utförs i den omfattning som är tekniskt möjlig och rimlig. Det finns praktiska begränsningar i hur mycket injektering (såväl för- som efterinjektering) som kan utföras. Detta eftersom injekteringshålen kommer att hamna allt tätare ju fler injekteringsomgångar som utförs och så småningom nås en punkt när det inte är praktiskt möjligt att borra fler mellanliggande hål. Allt för många borrhingsinsatser, framför allt i svaghetszoner, medför dessutom arbetsmiljörisker, till exempel risk för tunnelras och fallande stenblock m.m.

Trots Regionens höga ambitionsnivå och att tätningen sker i den utsträckning som bedöms tekniskt möjlig och rimlig har genomförd tunneldrivning visat att det inte kommer att vara möjligt att innehålla inläckagevillkoret för drifttiden för delsträckorna *2a Sofia* och *4a Luma*. Dessa delsträckor är i stort sett redan färdigutdrivna, och det faktiska inläckaget ligger idag över villkorsvärdena för drifttiden, se Figur 1 och 2 nedan.

Figur 1. Faktiskt inläckage, prognostiserat inläckage och inläckagevillkor för bygg- respektive drifttid för delsträcka 2a Sofia.

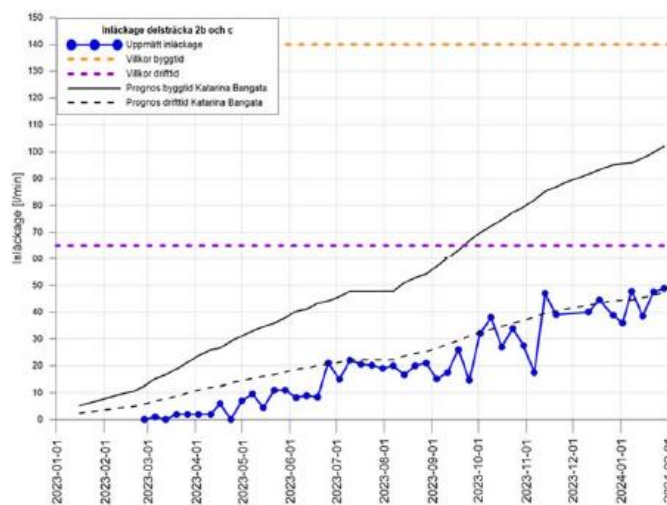
Figur 2. Faktiskt inläckage, prognostiserat inläckage och inläckagevillkor för bygg- respektive drifttid för delsträcka 4a Luma.

Det faktiska inläckaget till dessa delsträckor uppgår till 124 l/min respektive 189 l/min under januari 2024 (medelvärde). Även om det faktiska inläckaget ligger över villkorsvärdena för drifttiden kan det konstateras att inläckaget är mycket mindre än det inläckage som ursprungligen prognosticerades för de färdigutdrivna delsträckorna och som därför föreslogs som villkorsvärden av Regionen (325 l/min respektive 245 l/min). Detta visar på den stora effekt som det utvecklade och omfattande tätningsarbetet har haft. Som utvecklas i PM Hydrogeologi är den konstaterade påverkan till följd av inläckaget till dessa delsträckor begränsad till förhållandevis små grundvattennivåsänkningar i några mindre områden längs delsträckorna. På grund av bl.a. genomförd infiltration och förekomsten av få grundvattenkänsliga objekt har grundvattennivåsänkningarna emellertid inte medfört någon faktisk skada. Efterinjekteringsinsatser har utförts och utförs alltså inom delsträckorna och hittills har inga betydande minskningar av inläckaget påvisats. Det bedöms inte möjligt att innehålla inläckagevillkoret med de efterinjekteringsinsatser som kvarstår, och ytterligare insatser bedöms inte medföra annat än marginella skillnader i inläckage (och bedöms oavsett inte vara tillräckliga för att innehålla inläckagevillkoret).

Tunneldrivningen för delsträckorna 2b och 2c Katarina bangata mot söderort respektive mot Nacka har kommit förhållandevis långt, men inte lika långt som för delsträckorna 2a Sofia och 4a Luma. I slutet av januari 2024 hade cirka 65 % av den totala sträckningen för delsträckorna drivits ut. Hittills genomförd tunneldrivning visar att det faktiska inläckaget periodvis har legat över det prognosticerade värdet för drifttiden, dvs. det inläckage som behöver innehållas utifrån genomförd tunneldrivning för att villkoret ska kunna innehållas när delsträckorna är färdigställda. För dessa två delsträckor kvarstår att passera minst en svaghetszon där berget riskerar att vara både kraftigt vattenförande och ha dålig bergkvalitet.

I Figur 3 nedan redovisas uppmätt inläckage jämfört med prognostiserat inläckage och högsta tillåtna inläckage enligt inläckagevillkoren. Enligt nuvarande villkor för

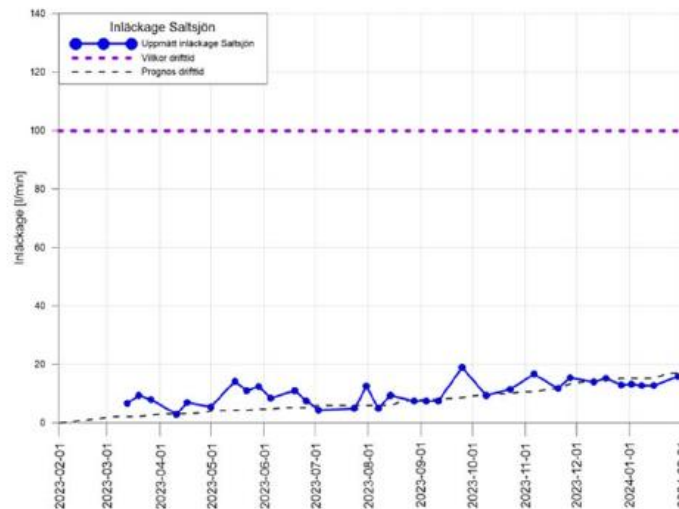
drifttiden gäller för delsträckorna två separata värden för högsta tillåtna inläckage. Delsträckorna har en mycket komplicerad tunnelgeometri med många parallella tunnelrör, vilket gör det svårt att avgöra vilket inläckage som "tillhör" vilken delsträcka. Samtidigt påverkar de båda delsträckorna samma grundvattenmagasin. Med anledning härav menar Regionen att det saknas anledning att föreskriva separata värden för de olika delsträckorna, och Regionen föreslår därför att ett gemensamt värde ska gälla för delsträckorna under drifttiden (på samma sätt som under byggtiden, jfr villkor 4.2 i tillståndet). I figuren nedan redovisas uppmätt inläckage med villkorsvärdet för byggtiden (140 l/min) och det samlade villkorsvärdet för de båda delsträckorna under drifttiden (65 l/min) samt prognoser baserade på dessa värden.

Figur 3. Faktiskt inläckage, prognosticerat inläckage och inläckagevillkor enligt bygg- respektive driftid för delsträckorna 2b och 2c Katarina bangata mot söderort respektive mot Nacka.

Inom delsträckorna 2b och 2c Katarina bangata har den konstaterade omgivningspåverkan, på samma sätt som inom delsträckorna 2a Sofia och 4a Luma, varit begränsad till mindre grundvattennivåsänkningar i några mindre områden längs delsträckorna. Grundvattennivåerna har dock kunnat upprätthållas genom infiltration och inläckaget har därför inte medfört någon skada. Efterinjekterings-insatser har utförts och utförs alltjämt inom delsträckorna. Regionen planerar att genomföra fortsatt tunneldrivning med samma omfattande injekteringsinsatser som tidigare, men trots detta är det osäkert om inläckagevillkoret kommer att kunna innehållas för delsträckorna.

Delsträckan *Saltsjön* hade i slutet av januari 2024 bara drivits ut till cirka 10 %. Berget inom delsträckan har varit av mycket dålig kvalitet, men omfattande tätningssatser har medfört att inläckaget har kunnat begränsas till en nivå strax över eller i nivå med inläckageprognosen för delsträckan. I Figur 4 nedan framgår det faktiska inläckaget till delsträckan jämfört med prognosticerat inläckage och inläckagevillkoret.

Figur 4. Faktiskt inläckage, prognosticerat inläckage och inläckagevillkor för delsträckan Saltsjön. Delsträckan har inget inläckagevillkor för byggtiden.

Delsträckan passerar under Saltsjön, och inom delsträckan finns av förklarliga skäl inga känsliga objekt som kan skadas av inläckaget till delsträckan. Delsträckans lokalisering innebär också att det saknas skäl till respektive möjlighet att utföra skyddsinfiltration. Givet att tunneldrivningen ännu inte har kommit så långt är det svårt att bedöma om inläckagevillkoret kommer att kunna innehållas. Det kvarstår att driva ut det område inom delsträckan med minst bergtäckning, vilket talar för att det kan bli svårt att innehålla inläckagevillkoret. Delsträckans lokalisering innebär emellertid att inläckaget (även om det blir större än villkorsvärdet) inte *kan* leda till någon skada på omgivningen. Inte heller kan ett större inläckage medföra negativa konsekvenser i form av ett ökat behov av skyddsinfiltration. Med anledning härav menar Regionen förvisso att det saknas skäl att överhuvudtaget föreskriva ett värde för högsta tillåtna inläckage till delsträckan (vilket Regionen också redogjorde för inom ramen för prövningen av tillståndet), men att en begränsning enligt Regionens yrkande är acceptabel.

Regionens självklara ambition har genomgående varit att innehålla de föreskrivna inläckagevillkoren för såväl bygg- som drifttiden. Regionen kan nu konstatera att det hårt ansatta inläckagevillkoret för drifttiden, till följd av Regionens mycket långtgående och ambitiösa tätningsarbete, kommer att kunna innehållas för majoriteten av delsträckorna men att det till några delsträckor kommer (alternativt riskerar) att läcka in mer grundvatten än vad villkoret tillåter, vilket inte har kunnat konstaterats med tillräcklig säkerhet förrän nu. Regionen har löpande hållit tillsynsmyndigheten informerad om inläckaget till tunnelanläggningen och hur inläckaget förhåller sig till upprättade prognoser och inläckagevillkoren.

Som redogjorts för ovan är den konstaterade omgivningspåverkan till följd av det hittills uppkomna inläckaget till de aktuella delsträckorna mycket begränsad eller, vad gäller Saltsjön, obefintlig, både vad gäller den geografiska utbredningen av påverkan och hur stor påverkan har varit i de områden där påverkan uppkommit. Den hittills uppkomna grundvattenpåverkan har inte medfört några faktiska skador och risken för att skador skulle uppkomma i framtiden bedöms numera som ännu

mer begränsad jämfört med vad som angavs i ansökan för tillståndet. Detta inte minst eftersom fortsatta utredningar efter meddelandet av tillståndet har visat att det inom de aktuella delsträckorna finns betydligt färre objekt känsliga för grundvattenpåverkan, men även med hänsyn till att infiltrationen nu har funktionstestats och visat sig fungera mycket väl för att kompensera för eventuell grundvattenpåverkan. Se vidare i avsnitt 3.3 i miljökonsekvensbeskrivningen, Bilaga B, samt avsnitt 5 i PM Hydrogeologi, Bilaga B1.

Det är mot bakgrund av det ovanstående som Regionen har ett behov av att ytterligare grundvatten ska få tillåtas att läcka in till de aktuella delsträckorna. Som utvecklas i avsnitten nedan bedöms den sökta verksamheten inte medföra någon som helst skada på omgivningen, varför Regionen också anser att den sökta verksamheten är motiverad.

3.6 Regionens ansökan

3.6.1 Ansökans omfattning och avgränsning

Genom tillståndet meddelades Regionen tillstånd till att leda bort *allt* grundvatten som läcker in till tunnelanläggningen under bygg- och drifttiden. Även om tillståndsmeningen ger utrymme för Regionen att leda bort en obegränsad mängd grundvatten innebär inläckagevillkoren, genom att begränsa det inläckage som får ske, i praktiken en konkret begränsning i Regionens möjligheter att leda bort grundvatten och därmed fullt ut nyttja tillståndet. Omfattningen av tillståndet kan därför sägas bestämmas av villkorsbegränsningarna, och tillståndet måste bedömas i ljuset av dessa.

Utifrån vad som redovisats ovan har Regionen ett behov av att ytterligare grundvatten får läcka in till, och ledas bort från, vissa delsträckor av tunnelanläggningen under drifttiden. Detta kan tänkas hanteras antingen som en villkorsändring av det aktuella villkoret (villkor 3.1), eller, mot bakgrund av att begränsningen av inläckande grundvatten har så pass nära anknytning till tillståndets omfattning, som en ändring av befintligt tillstånd. Regionen har utvärderat båda alternativen och presenterat båda dessa under samrådet, men har nu beslutat att ansöka om en ändring av befintligt tillstånd mot bakgrund av det nära sambandet mellan villkoret i fråga och tillståndet till grundvattenbortledning. Den valda utformningen framstår som lämplig ur flera hänseenden, inte minst ger den utrymme att pröva den utökade grundvattenbortledningens påverkan på motstående och allmänna enskilda intressen. Detta bedöms särskilt viktigt i förevarande fall, eftersom den sökta verksamheten kommer att innebära en faktisk förändring av den tillståndsgivna verksamheten, snarare än en i det närmaste administrativ ändring av meddelat tillstånd (vilket till stora delar kan sägas ha varit fallet vid Regionens tidigare ansökan om villkorsändring för byggtiden). Under samrådsförfarandet har det framkommit flera värdefulla synpunkter.

Möjligheten att för vattenverksamhet, annan än sådan som avses i 11 kap. 6 § miljöbalken, ansöka om tillstånd som är begränsat till att enbart avse en ändring av befintligt tillstånd regleras inte uttryckligen i miljöbalken. Av praxis följer dock att ett ändringstillstånd kan användas för all slags vattenverksamhet. Av praxis följer vidare att det är möjligt att ansöka om ändringstillstånd för utökad bortledning av såväl yt- som grundvatten.

Varje tillstånd för vattenverksamhet (inklusive ändringstillstånd) prövas vanligen var för sig och en tidigare tillståndsgiven lagakraftvunnen vattenverksamhet ska som utgångspunkt inte prövas på nytt. Att formulera den totala mängd grundvatten som får ledas bort genom ett ändringstillstånd, där den utökade bortledningen regleras genom en justering av villkor 3.1, framstår dock, mot bakgrund av tillståndets konstruktion, som lämpligt i detta fall. Regionen noterar att mark- och miljödomstolen tidigare har accepterat en sådan ordning i för tunnelbanan mycket liknande projekt.

Mot bakgrund av det ovanstående ansöker Regionen om tillstånd till utökad grundvattenbortledning för tunnelbanan från Kungsträdgården till Nacka och söderort, genom att ytterligare grundvatten, i förhållande till vad som gäller enligt befintligt tillstånd, får läcka in till delsträckorna Saltsjön, 2a Sofia, 2b och 2c Katarina bangata mot söderort respektive mot Nacka samt 4a Luma under drifttiden, i enlighet med vad som framgår ovan.

3.6.2 Nollalternativet

Om tillstånd till den utökade grundvattenbortledningen inte meddelas har Regionen att innehålla inläckagevillkoret för drifttiden för samtliga delsträckor. Detta utgör nollalternativet för tillståndsansökan.

Som redogjorts för ovan bedömer Regionen emellertid att det inte är möjligt att innehålla inläckagevillkoret för delsträckorna 2a Sofia och 4a Luma. För att det faktiska inläckaget till dessa delsträckor, åtminstone teoretiskt, ska kunna begränsas till villkorsnivåerna krävs ändrade byggmetoder. Ytterligare åtgärder kan också visa sig krävas för att Regionen ska kunna innehålla inläckagevillkoret för delsträckorna 2b och 2c Katarina bangata mot söderort respektive mot Nacka. Den enda metod som Regionen har identifierat som *möjligen* skulle kunna begränsa inläckaget ytterligare är att klä in till övervägande delar redan utsprängda och tätade tunnlar med en vattentät betonginklädnad med plastmembran (i det följande benämnt endast som "betonginklädnad").

Mot bakgrund av detta har Regionen utrett genomförbarheten, konsekvenserna och de potentiella effekterna på inläckaget av att utföra tätning med betonginklädnad inom delsträckorna 2a Sofia, 2b och 2c Katarina bangata mot söderort respektive mot Nacka samt 4a Luma. I detta har ingått att först utreda inom vilka delar och i vilken utsträckning av respektive delsträcka som tätning med betonginklädnad hade varit tekniskt möjligt.

Av bilagorna framgår sammanfattningsvis att tätningsmetoden betonginklädnad är, även om den används som tätningsmetod i samband med berguttaget, en mycket kostsam och tids- och resurskrävande åtgärd med stort klimatavtryck. Att som i detta fall täta till övervägande delar redan utsprängda och tätade tunnlar med betonginklädnad skulle medföra omfattande olägenheter för Regionen och för människors hälsa och miljön. Att täta tunnlar med betonginklädnad i detta fall skulle förlänga byggtiden för tunnelanläggningen, vilket inte bara innebär att driftsättandet av tunnelbanesträckan försenas utan även att de konsekvenser för omgivningen som är förenade med byggtiden förlängs (t.ex. buller och utsläpp till luft). Tätning med betonginklädnad i detta fall kommer dessutom att leda till ett mycket större inläckage under byggtiden jämfört med idag, vilket riskerar att leda till en större omgivningspåverkan jämfört med den mycket begränsade och kontrollerade omgivningspåverkan som uppkommit hittills. Genomförda beräkningar visar att det är långt ifrån säkert att tätning med betonginklädnad i den omfattning som bedöms tekniskt möjlig kommer att medföra att inläckagevillkoret för drifttiden kan innehållas för de aktuella delsträckorna. Samtidigt kommer tätning med betonginklädnad att medföra ett väsentligt större klimatavtryck och omfattande kostnader för Regionen, jämfört med den sökta verksamheten.

Miljökonsekvenserna av den sökta verksamheten har jämförts med nollalternativet, dvs. innehållande av villkoret. Eftersom tätning med betonginklädnad hade krävts, respektive möjligen hade krävts, för att innehålla inläckagevillkoret för drifttiden för delsträckorna 2a Sofia, 4a Luma och 2b och 2c Katarina bangata mot söderort respektive mot Nacka, redovisas i MKB:n även miljökonsekvenserna av att utföra betonginklädnad i den omfattning som är tekniskt möjlig.

3.7 Omgivningsförhållanden

De aktuella delsträckorna sträcker sig från Kastellholmen till Sickla kanal, via Södermalm och Hammarby sjöstad. Delsträckorna passerar två sjöpassager, dels Saltsjön mellan Kastellholmen och norra Södermalms strandkant, dels Hammarby kanal mellan södra Södermalm och Hammarby sjöstad. Östra Södermalm karaktäriseras bebyggelsemässigt av en mellanskalig, tät och sammanhängande kvartersstadsstruktur. Vid Stadsgårdsberget, Vita bergen och Åsöberget finns en småskalig bebyggelsestruktur med flera äldre trähus. Området präglas av en sammanhållen och tät stadsstruktur. Det finns även inslag av grönområden och parkmark.

Tunnelsträckningen omfattas av flera detaljplaner, varav vissa specifikt har tagits fram för utbyggnaden av tunnelbanan. Den sökta verksamheten kommer inte att medföra någon ändrad markanvändning, och är förenlig med gällande detaljplaner.

För en närmare beskrivning av omgivningen till tunnelanläggningen hänvisas till avsnitt 5.1.1 i MKB:n.

3.8 Sammanfattning av den tekniska beskrivningen

I TB:n beskrivs Regionens arbete med tunneldrivning och tätning, liksom den

vidareutveckling av tätningsarbetena som har skett sedan tillståndet meddelades. Av TB:n framgår att tätning av berget har skett och sker i den omfattning som är tekniskt möjlig och rimlig, och att det trots detta inte kommer vara möjligt att innehålla inläckagevillkoret för drifttiden för delsträckorna 2a Sofia och 4a Luma, samt att det är osäkert om inläckagevillkoret kommer att kunna innehållas för delsträckorna 2b och 2c Katarina bangata mot söderort respektive mot Nacka. I TB:n redovisas även Regionens arbete med skyddsinfiltration, innefattande befintliga infiltrationsanläggningar samt hur dessa anläggningar förses och i framtiden planeras att förses med vatten. Sammantaget konstateras att det kommer att krävas permanent skyddsinfiltration för drifttiden (såväl i nollalternativet som med den sökta verksamheten) men att det sannolikt inte kommer att krävas några nya infiltrationsanläggningar för detta. I TB:n redovisas vidare förutsättningarna för att återanvända inläckande grundvatten för infiltration under drifttiden, varvid det konstateras att detta kan vara en framtida möjlighet men att det krävs ytterligare utredningar för att säkerställa att åtgärden är tekniskt och ekonomiskt möjlig.

3.9 Miljökonsekvenser och samråd

3.9.1 Sammanfattning av miljökonsekvenser

Miljökonsekvenserna av den sökta verksamheten beskrivs närmare i avsnitt 5.3 och 5.4 i MKB:n. Sammanfattningsvis bedöms den sökta verksamheten inte medföra någon som helst skada på omgivningen. Bortsett från miljöaspekten klimat och resursanvändning, där den sökta verksamheten bedöms medföra små negativa konsekvenser i form av ett något ökat behov av vatten till skyddsinfiltration, bedöms den sökta verksamheten inte medföra några konsekvenser på övriga studerade miljö-aspekter.

I MKB:n bedöms även miljökonsekvenserna av att täta tunnelanläggningen med betonginklädnad. Sammanfattningsvis bedöms miljökonsekvenserna av betonginklädnaden vara omfattande. För masshantering och avfall samt klimat och resursanvändning bedöms stora negativa konsekvenser uppkomma. Måttliga negativa konsekvenser bedöms uppkomma för miljöaspekten buller och stomljud. Negativa miljökonsekvenser från grundvattenpåverkan bedöms vara små till måttliga.

3.9.2 Samråd

Arbetet med MKB:n har föregåtts av ett samrådsförfarande enligt 6 kap. miljöbalken. De synpunkter som har framkommit genom samrådet har beaktats vid framtagandet av ansökan med bilagor. För en närmare redovisning av genomfört samråd, inkomna yttranden och hur dessa yttranden har hanterats av Regionen hänvisas till samrådsredogörelsen, Bilaga B4.

3.10 Tillåtlighetsfrågor

3.10.1 Inledning

Den sökta verksamheten innebär ingen förändring av den redan tillståndsgivna verksamhetens utförande eller utformning. Den enda skillnaden mellan den tillståndsgivna och sökta verksamheten är att det till vissa delsträckor kommer att läcka in mer grundvatten. Detta innebär att den sökta verksamheten inte föranleder en förändrad bedömning av verksamhetens tillåtlighet i förhållande till flera av tillåtlighetsreglerna i miljöbalken. Här kan t.ex. nämnas kunskapskravet och produktvalsprincipen som, även för den sökta verksamheten, bedöms vara uppfyllda. Givet den sökta verksamhetens karaktär är det inte heller aktuellt med en förnyad lokaliseringsprövning. Det har inte heller skett några sådana förändringar i tunnelanläggningens omgivningar som föranleder en annan bedömning av verksamhetens förenlighet med gällande planer, riksintressen och naturområden m.m.

Såvitt avser den sökta verksamheten kan följande anföras såvitt gäller tillämpningen av tillåtlighetsbestämmelserna i miljöbalken.

3.10.2 Försiktighetsprincipen och principen om bästa möjliga teknik

Skada till följd av den sökta verksamheten förebyggs i första hand genom Regionens omfattande tätningsarbete. Regionen har därutöver beredskap för skyddsinfiltration längs hela tunnelbanedelsträckan för att säkerställa att det inläckage som oundvikligen sker inte ger upphov till skada. Grundvattennivåerna övervakas kontinuerligt i syfte att avgöra när och i vilken omfattning skydds-infiltration behöver utföras. Vattnet som leds bort från tunnelanläggningen renas innan utsläpp för att säkerställa att det inte ger upphov till negativ påverkan på recipienten. Genom att följa denna skadelindringshierarki, där skada så långt som möjligt förebyggs eller hindras och därefter motverkas och begränsas, beaktar Regionen försiktighetsprincipen.

Den sökta verksamheten innebär ingen förändring i utförandet av den redan tillståndsgivna verksamheten – de kvarvarande delarna av tunnelanläggningen kommer att drivas ut, och berget kommer att tätas, på samma sätt som tidigare. Regionen har inför upprättandet av ansökan utrett alternativa metoder för tätning av tunnelanläggningen, varvid tätning med betonginklädnad bedömts som den alternativa metod med störst möjlighet att kunna begränsa inläckaget till tunnelanläggningen ytterligare. Regionen bedömer dock att den hittills tillämpade metoden för tunneldrivning och tätning, även om den kommer att medföra ett i förhållande till tillståndet större inläckage till de aktuella delsträckorna, uppfyller kravet på bästa möjliga teknik, alternativt att det, med beaktande av 2 kap. 7 § miljöbalken, inte är skäligt att ställa krav på andra tätningsmetoder. Regionen utvecklar sin inställning i det följande.

Den tillämpade metoden för anläggandet av tunnelbanedelsträckan är den vanligaste metoden för anläggande av tunnlar i Sverige. Genom långtgående injekteringsinsatser tillsammans med övervakning av grundvattennivåerna och beredskap för skyddsinfiltration är det generellt möjligt att i princip eliminera skada till följd av tunneldrivningen och tunneldriften. I förhållande till betonginklädnad, som ofta framställs som det huvudsakliga alternativet till tätning genom injektering, är tätning med injektering väsentligt mindre resurs- och tidskrävande och kostsamt.

Tätning med injektering har dessutom ett betydligt mindre klimatavtryck jämfört med tätning genom betonginklädnad. Detta även om respektive metod används till tätning i samband med berguttaget.

Den huvudsakliga miljönytta som är förenad med betonginklädnad som tätningsmetod är att det *vanligtvis* är möjligt att åstadkomma ett mindre inläckage av grundvatten jämfört med tätning genom injektering (förutsatt att betonginklädnad används som tätningsmetod redan i samband med berguttaget). Detta är främst positivt ur aspekten resurshållning, eftersom det kan minska behovet av skyddsinfiltration. Förutsatt att det med skyddsinfiltration är möjligt att kompensera för det inläckage som sker, har storleken på inläckaget däremot ingen större betydelse för risken för skada på omgivningen.

Regionen menar att tätning med betonginklädnad för utbyggnaden av denna del av tunnelbanan, givet utbyggnadens storlek, komplexitet och rådande omgivningsförhållanden, inte är den bästa möjliga tekniken för att täta tunnelanläggningen. Detta även om betonginklädnad hade använts som tätningsmetod i samband med berguttaget. Som redogjorts för ovan och som utvecklas i bilagorna till ansökan, bl.a. i avsnitt 5.5 i MKB:n, skulle ett byte till tätning med betonginklädnad, utifrån nuvarande förhållanden, medföra omfattande konsekvenser för såväl Regionens som för människors hälsa och miljön. Den begränsade miljönytta som bytet till betonginklädnad i detta fall *eventuellt* skulle medföra, främst ett behov av minskad skyddsinfiltration, väger inte under några omständigheter upp för de omfattande negativa konsekvenserna förenade med bytet. Tätning med betonginklädnad under de förutsättningar som råder i förevarande fall innebär en obeprövad tätningsmetod, förenad med betydande risker, samtidigt som det är mycket osäkert vilket resultat som kan uppnås.

3.10.3 Hushållnings- och kretsloppsprinciperna

Den sökta verksamheten bedöms ge upphov till en mycket liten ökning av infiltrationsbehovet (volymmässigt) jämfört med infiltrationsbehovet vid det inläckage som följer av inläckagevillkoret för drifttiden. Som redogjorts för ovan, och som utvecklas i avsnitt 6 i TB:n, planerar Regionens att utreda förutsättningarna för att återanvända det inläckande grundvattnet till tunnelanläggningen under drifttiden till infiltrationen. Om återanvändning av inläckande grundvatten visar sig vara en tekniskt och ekonomiskt möjlig metod kommer detta att innebära ett minskat behov av kommunalt vatten till infiltrationen, vilket är positivt ur ett hushållnings- och kretsloppsperspektiv.

Jämfört med att utföra betonginklädnad i den omfattning som hade krävts för att teoretiskt innehålla inläckagevillkoret för drifttiden för de aktuella delsträckorna, utgör den sökta verksamheten ett mycket bättre hushållande med naturresurser. Utförandet av betonginklädnad skulle inledningsvis generera omfattande mängder bergmassor på grund av att redan utsprängda tunnlar skulle behöva sprängas större för att få plats med betonginklädnaden. Dessa bergmassor kommer i stor utsträckning att innehålla injekteringsmedel och andra ämnen såsom stålfiber, bultar och

betong som gör bergmassorna olämpliga att använda till andra ändamål, vilket innebär att massorna kommer att behöva deponeras som avfall. Utförandet av betonginklädnad kräver även omfattande mängder betong och armeringsstål m.m. samt ytterligare injekteringsmedel eftersom tunnlarna måste injekteras på nytt innan anläggandet av betonginklädnaden.

Regionen bedömer sammantaget att den sökta verksamheten uppfyller hushållnings- och kretsloppsprinciperna.

3.10.4 Miljökvalitetsnormer

Som framgår av MKB:n bedöms den sökta verksamheten inte komma att medföra någon försämring av den berörda vattenförekomstens status och inte heller äventyra uppnåendet av gällande miljökvalitetsnormer för vattenförekomsten. Verksamheten bedöms inte heller medföra någon påverkan på annan miljökvalitetsnorm för annat än vatten. Den sökta verksamheten är därmed tillåtlig enligt 5 kap. 4 och 5 §§ miljöbalken.

3.11 Särskilda frågor kopplade till 11 kap. miljöbalken

3.11.1 Rådighet

Den sökta verksamheten kommer att bedrivas inom samma fastigheter som den genom tillståndet tillståndsgivna verksamheten. Regionen har rådighet över vattnet inom dessa fastigheter genom 2 kap. 4 § punkten 6 lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet ("restvattenlagen"). Regionen har dessutom ingått avtal om upplåtelse av vattenrättslig rådighet med berörda fastighetsägare. Avtalen har bilagts ansökan om befintligt tillstånd, men eftersom Regionens bedöms ha rådighet med stöd av 2 kap. 4 § punkten 6 restvattenlagen biläggs de inte på nytt till denna ansökan.

3.11.2 Sakägarkrets

En förteckning över den bedömda sakägarkretsen har tagits fram och biläggs ansökan som Bilaga D1 och Bilaga D2. Sakägarkretsen innefattar sammanfattningsvis fastigheter som helt eller delvis ligger på lera, byggnader med känslig grundläggning eller okänd grundläggning, anläggningar som kan vara känsliga för grundvattenpåverkan och fastigheter med energibrunnar. Allt inom det bedömda influensområdet. De som anges i sakägarförteckningarna, Bilaga D1 och Bilaga D2, bedöms av Regionens vara sakägare i denna tillståndsprövning.

I Bilaga C till ansökan redovisas samtliga fastigheter inom influensområdet.

3.11.3 Oförutsedda skador

Som framgår av avsnitt 5.3.1 i MKB:n är Regionens bedömning att den sökta verksamheten med föreslagna försiktighetsmått och skyddsåtgärder inte kommer att medföra någon skada på motstående intressen. Någon ersättning kommer

därmed inte att erbjudas berörda sakägare. Om skador ändå skulle uppkomma i framtiden, bör dessa hanteras inom ramen för oförutsedda skador.

Eventuella effektbortfall i energibrunnar kommer att utredas inom ramen för den i tillståndet uppskjutna frågan (U1), där det även ingår att utreda möjligheterna till skadeförebyggande åtgärder och storleken på eventuell ersättning till brunnsgämare m.m.

Sammantaget saknas anledning att i detta mål besluta om skadereglering för den sökta verksamheten.

3.12 Villkorsdiskussion

Bortsett från den yrkade ändringen av villkor 3.1 i tillståndet bedöms den sökta verksamheten inte ge upphov till några nya eller mer omfattande miljökonsekvenser som motiverar att det föreskrivs nya villkor eller att befintliga villkor i tillståndet justeras. Den sökta verksamheten bedöms, med beaktande av den yrkade ändringen, kunna bedrivas inom ramen för de villkor som meddelats genom tillståndet och senare genom mark- och miljödomstolens dom den 12 december 2022 i mål M 8733-21. Mot bakgrund av detta föreslår Regionens, bortsett från den yrkade ändringen, inga nya eller justerade villkor för den sökta verksamheten.

3.13 Verkställighetsförordnande

Bortledandet av grundvatten för utbyggnaden och driften av tunnelbanans blåa linje från Kungsträdgården till Nacka och Söderort har tidigare prövats av mark- och miljödomstolen och bedömts som tillåtlig. Grundtillståndet förenades med ett verkställighetsförordnande. Den sökta verksamheten medför mycket begränsade tillkommande konsekvenser i förhållande till den redan tillståndsgivna verksamheten (ett något större behov av vatten till skyddsinfiltration). Detta föranleder inte en förändrad bedömning i huruvida det är lämpligt att meddela ett verkställighetsförordnande för verksamheten. Givet att den sökta verksamheten inte bedöms medföra någon skada på motstående intressen väger Regionens intresse av att få ett everkställighetsförordnande tyngre än de intressen som talar för att ett lagakraftvunnet avgörande bör föreligga innan tillståndet får tas i anspråk.

Mot bakgrund av det ovanstående menar Regionens att det föreligger skäl att förordna att det sökta tillståndet ska få tas i anspråk utan hinder av att det inte har vunnit laga kraft.

4. INKOMNA YTTRANDEN

4.1 Myndigheter, vattentjänstföretag m.fl.

4.1.1 Länsstyrelsen i Stockholms län

Länsstyrelsen anser att ansökan har brister och behöver kompletteras och kan därför varken tillstyrka eller avstyrka ansökan utan att kompletterande underlag inkommer. Länsstyrelsen lyfter i huvudsak följande punkter.

- Regionens bör förtydliga om yrkat inläckage ska tolkas som ett riktvärde eller ett begränsningsvärde.

- Verkställighetsförordnandet bör inte tillstyrkas med anledning av risken för överklagande.
- Yrkandena om arbetstid och anmälan för anspråk för oförutsett skada tillstyrks eftersom verksamheten i allt väsentligt är densamma som omfattas av tillstånd i mål nr M 1431-17.
- Miljökonsekvensbeskrivningen bör kompletteras avseende risk för förorenings-spridning samt val av vattenresurs för infiltration. Ett tillstånd bör förenas med följande provotidsvillkor:
 - a) Regionen ska under en provotid motsvarande byggskedet, eller den kortare tid Regionen väljer, utreda lämplig vattenresurs för infiltration under driftskedet. Provotidsredovisning, inkluderande en jämförelse mellan olika vattenresurser gällande miljöpåverkan och resurs-effektivitet, samt förslag till slutligt villkor avseende vattenresurs för infiltration under driftskedet, ska lämnas till mark- och miljödomstolen senast ett år efter provotidens utgång.
 - b) Fram till att slutligt villkor meddelats i enlighet med provotidsvillkor ska projektering och byggnation av tunnelbana ske så att användandet av dränvatten för infiltration inte försvåras.
 - c) Regionen ska under en provotid motsvarande byggskedet, eller den kortare tid Regionen väljer, utreda om förorenings-spridning, som kan ge upphov till ökade risker för människors hälsa, sker i grundvattenmagasin i jord och berg till följd av vattenverksamheten. Regionen ska också utreda vilka skadeförebyggande åtgärder eller villkor som kan behövas för att undvika ökade risker för människors hälsa efter provotiden. Provotidsutredningen ska innehålla redovisning av regelbunden provtagning i grundvattenmagasin i provtagningspunkter anpassade efter var föroreningar finns och risken för påverkan på människors hälsa. Resultaten av provtagningen ska så långt det är möjligt relateras till provtagning från tiden innan verksamheten påbörjades, och analys och kommentar av resultaten ska redovisas. Provotidsredovisningen med förslag till slutliga villkor ska lämnas till mark- och miljödomstolen senast ett år efter provotidens utgång.

Länsstyrelsen har även lämnat synpunkter på följande delar av ansökan.

Nollalternativet: Regionen avser hantera nollalternativet genom betonglining, vilket anges öka inläckaget jämfört med nuvarande metod. Regionen behöver därför förtydliga hur betonglining är ett möjligt val för hantering av nollalternativet, och särskilt hur villkor 6 om infiltration i mål nr M 1431-17 kan följas.

Tättningsarbetena: Regionen bör komplettera ansökan med en redogörelse över vad observationsmetoden innebär och hur arbetsmetoden för tätning av tunnlar ska se ut.

Sättningar: Regionen behöver komplettera ansökan med utförda sättningsmätningar för ett urval av sättningskänsliga objekt och mätpunkter för marksättningar. Analys och kommentar avseende koppling till pågående tunneldrivning bör inkluderas. Områden med särskilt viktiga ledningar bör ingå i urvalet.

Risk för föroreningsspridning: Regionen behöver ytterligare motivera sin bedömning avseende risken för föroreningsspridning genom redovisning av hittills utförda provtagningar. Utförda provtagningar bör redovisas och åtminstone inkludera hur provtagningarna har anpassats efter respektive förorening, tidsserier för de provtagna parametrarna samt en analys och kommentar av dessa.

Även efter Regionens statusrapport (se avsnitt 6 nedan) är redovisningen bristfällig. Länsstyrelsen hänvisar till delsträcka 4 a Luma som har en lång industrihistoria med hantering av flera kemiska ämnen såsom klorerande lösningsmedel som kan sprida sig kilometervis genom marken och kvicksilver som sprids långa sträckor via ånga. Det kan ta lång tid innan förorening når länshållningsvattnet i tunnelbanan och kvalitén av vattnet behöver inte vara representativ för föroreningsrisken. Föroreningarna behöver därför undersökas där de förekommer idag och miljökonsekvensbeskrivningen bör kompletteras med resultat och analys av regelbunden provtagning av grundvattnet inom influensområdet enligt punkt c ovan.

Infiltration: Regionen bör komplettera ansökan med en motivering eller läsanvisning kring varför infiltration med ytvatten inte är ekonomiskt motiverat. Länsstyrelsen anser att MKB:n behöver kompletteras med uppgifter om förväntade miljökonsekvenser från tillkommande infiltration under tunnelbanans livslängd.

Specifikt för delsträcka 2 a Sofia: Regionen bör beskriva bergets hydrauliska förutsättningar och planerade tätningsåtgärder avseende icke utsprängda delar på ett mer utförligt sätt. Länsstyrelsen anser att Regionen bör utveckla motiveringen till ansökt inläckage om 150 liter/minut.

Specifikt för delsträckor Katarina Bangata 2 b och 2c: Regionen bör beskriva bergets hydrauliska förutsättningar och planerade tätningsåtgärder avseende icke utsprängda delar på ett mer utförligt sätt. Länsstyrelsen anser att Regionen bör beskriva kvarvarande kross- och sprickzoner mer utförligt. Länsstyrelsen anser att Regionen bör utveckla motiveringen till ansökt inläckage om 110 liter/minut.

Specifikt för delsträcka 4 a Luma: Regionen bör ytterligare beskriva vilka typer av ledningar och sättningskänsliga objekt som finns i området vid Sickla kanal samt ange erforderliga skyddsåtgärder.

Aktuellt kunskapsläge: Regionen bör beskriva hur kunskapen från pågående tunnel-drivningsverksamhet och kontroll av omgivningspåverkan ska redovisas i målet. Det är inte lämpligt att tillstånd ges till ett omotiverat stort inläckage, eftersom det skulle ta i anspråk en onödigt stor del av grundvattenbildningen till förfång för framtida verksamheter i behov av grundvattenbortledning. Länsstyrelsens bedömning och inställning i målet kan komma att påverkas av ett förändrat kunskapsläge.

Avseende Regionens statusrapport (se avsnitt 6 nedan) anser Länsstyrelsen att beräkningsresultaten under PM Sättningar utgör en del av miljökonsekvensbeskrivningen och bör inges i målet för samtliga parter att ta del av. Frågan om vattenresurs för permanent infiltration bör hanteras i aktuellt mål.

4.1.2 Stockholms kommun

Stockholms kommun genom Fastighetskontoret i Stockholms Stad har yttrat sig.

4.1.3 Miljö- och hälsoskyddsnämnden i Stockholms kommun

Miljö- och hälsoskyddsnämnden i Stockholms kommun (nämnden) har tillstyrkt ansökan.

4.1.4 Stockholm Vatten och Avfall AB

Stockholm Vatten och Avfall AB (SVOA) motsätter sig inte ansökan men framhåller att Regionen så långt det är möjligt bör använda inläckande grundvatten till skyddsinfiltration för att spara på dricksvattnet och minska behovet av avledning via den allmänna va-anläggningen. SVOA ser negativt på betong-inklädning som metod för nollalternativet eftersom det skulle innebära ökat inläckage under byggskedet, vilket i sin tur leder till ökat flöde till reningsverk. SVOA anser att Regionen bör komplettera sättningsberäkningarna i ansökan, som härleds från PM Sättningar, med faktiska uppmätta nivåer sedan 2017 för att nå mer realistiska prognoser.

4.1.5 Stockholm Exergi

Stockholm exergi har angett att det är avgörande för distribution av fjärrvärme och fjärrkyla att Regionen mäter eventuella sänkningar av marknivå inom influensområdet och meddelar ledningsägare vid avvikelser från startnivå. Vid kraftiga förskjutningar som påverkar bolagets verksamhet kan kostnadskrav riktas mot Regionen.

Stockholm Exergi Tunnlar har undermarksanläggningar i närheten av angivet område och vill bli kontaktade vid åtgärder som kan påverka verksamheten.

4.1.6 SMHI

SMHI har inga synpunkter på underlaget.

3.1.7 Nacka vatten och avfall AB

Nacka vatten och avfall AB (NVOA) har inga synpunkter eftersom regionen uppgett att den mest lämpliga lösningen under driftskedet ska beslutas i samråd med SVOA och att grundvattnet inte ska avledas vidare till Nacka kommun.

4.2 Fastighetsägare, bostadsrättsföreningar, m.fl.

4.2.1 Advokat Carolina Gustavssons huvudmän

Carolina Gustavsson, som företräder bolag inom Vasakronankoncernen, har anfört följande. Bolagen motsätter sig den sökta villkorsändringen då den innebär en ökad risk för skador.

4.2.2 Advokaterna Caroline Winjes samt Carolina Gustavssons huvudmän

Caroline Winje och Carolina Gustavsson, som företräder Fastighets AB Brogatan och Ljungberggruppen Fastighets AB Tx31, har motsatt sig ansökan. Bolagen motsätter sig den sökta villkorsändringen då den innebär en ökad risk för skador på de båda sättningskänsliga fastigheterna. Proppen 6 är grundlagd på lera med eventuellt känsliga ledningar och grundvattensänkande åtgärder får inte vidtas. Fatburen 1 är också sättningskänslig då grundläggningen är blandad med både pålning och berg. Vidare är det okänt hur ledningarna i marken är förlagda.

4.2.3 Advokat Sara Erdholms och jur.kand. Erik Anderssons huvudman

Sara Erdholm, som företräder Fastighets AB Tegelviksgatan 32bhar angett följande. Bolaget är positiva till ansökan men anser att utredningsbördan för eventuell skada som uppkommer genom ansökt verksamhet primärt bör åligga Region Stockholm. Bolaget yrkar att frågan om ersättning för skador på fastigheten på grund av bortledning av grundvatten skjuts upp under en prøvotid motsvarande byggtiden plus fem år. Under prøvotiden ska Region Stockholm utreda, följa upp och reparera eller ersätta skada som uppkommer på fastigheten samt vidta de skadeförebyggande åtgärder som behövs.

4.2.4 Advokat Robin Håkansson och jur.kand. Victoria Viklunds huvudmän

Robin Håkansson och Victoria Viklund, som företräder Gamla Livförsäkrings-aktiebolaget SEB Trygg Liv, och Hiby Aktiebolag, har angett följande. Bolagen motsätter sig inte ansökan. Båda fastigheterna ligger dock inom ett grundvatten-magasin och är grundlagda på lera med eventuellt känsliga ledningar. Bolagen anger att domstolen bör bedöma varje delsträcka för sig vid ställningstagande av ansökan. Vidare framgår det inte av underlaget om infiltrationsanläggningarna som är relevanta för aktuella fastigheter har funktionstestats. Villkoren för respektive desträcka bör inte ändras innan det står klart att anläggningen har kapacitet att hantera inläckaget inom den aktuella sträckningen. En ändring av villkoren ska inte heller påverka omfattningen av tätningsinsatserna på de delsträckor där genomdrivningen ännu inte är genomförd.

Bolagen har yrkat att frågan om ersättning för skador på fastigheten på grund av bortledning av grundvatten skjuts upp under en prøvotid motsvarande byggtiden plus tre år, såvida inte domstolen kommer fram till att verkningarna med säkerhet kan förutses. Under prøvotiden ska Region Stockholm utreda, följa upp och reparera eller ersätta skada som uppkommer på fastigheten samt vidta de skadeförebyggande åtgärder som behövs.

4.2.5 Advokat Mikaela Hansel Holmgrens huvudmän

Mikaela Hansel Holmgren, som företräder bolagen inom Folksamkoncernen, BRF Hamnkragen, Kungsleden Godsvagnen AB, Folksam, Prumula Byggnads AB, Sjöstadens västra sopsugsamfällighetsförening, Johan Humble och Gunnar

Kusoffsky samt Karin Gunnarsson, Johan Gunnarsson och Marie Gunnarsson, har anfört följande.

Ingen av huvudmännen motsätter sig ansökan. Flera fastigheter är dock grundlagda på lera med eventuella känsliga ledningar och energibrunnar. Vidare uttrycks en oro för betonglining som nollalternativ. Betonglining bedöms leda till ett ökat inläckage och för delsträckorna 2b och 2c Katarina bangata samt 4a Luma, som vid ytterligare grundvattenpåverkan bedöms sättningskänsliga, bedöms påverkan inte helt kunna motverkas med infiltration.

Huvudmännen yrkar därför att Regionen vidtar erforderliga skyddsåtgärder på och i anslutning till fastigheten till undvikande av skador på byggnader, anläggningar, ledningar och mark. Även om föreslaget inläckagevillkor beviljas måste minimering av inläckage till tunnlarna vara den primära skyddsåtgärden. Detta är väsentligt eftersom Regionen nu gör gällande att permanent infiltration är den enda tillgängliga skyddsåtgärden. Huvudmännen lämnar åt domstolen att föreskriva erforderliga villkor avseende bl.a. tätning av tunneln, övervakningar av grund-vattennivåerna, sättningsmätningar och tillkommande infiltration samt uppdatering/ skärpning av kontrollprogrammet så att det kan säkerställas att ingen skada uppkommer på fastigheterna eller anläggningen.

Gemensamhetsanläggningen är belägen inom influensområdet på sättningskänslig mark och samfälligheten yrkar därför att gemensamhetsanläggningen ska ingå i sakägarkretsen.

4.2.6 Fastighetsjurist Liselott Rosecrans huvudmän

Liselott Roscecran, som företräder BEW fastighetsbolag Renstiernas AB, Handelsbolaget M. Johnzon & Co, Brf Båtsmannen Större 78, Brf Trivselhem nr 1, Brf Bjurholmsparken, Brf Kritan i Stockholm, Brf Kroken 11, Brf Eken nr 6 u.p.a, Brf Sjöstadsplanaden 1, Kapsylen Ekonomisk Förening, Holmia Fastigheter AB, Peter Johnzon, Bygg och Fastighets AB Järntorget, Fastighets AB Tegelslagaren 2, Fastighets AB Tegelslagaren 11, Ann Hedberg Fastighets AB, Fastighets AB Tegelslagaren 12, Fastighets AB Nytorpgsgatan samt Anne Hansdotter Hedberg, har anfört följande.

Huvudmännen motsätter sig bifall till ansökan.

Huvudmännen yrkar att Regionen kartlägger var tunnlarna passerar kross- och sprickzonerna i berget samt att dessa tätas genom tät betonggjutning. I delsträcka 2a Sofia, delsträcka 2b och 2c Katarina Bangata och 4a Luma ska berget tätas genom ingjutning med betong.

Huvudmännen anser att det föreligger en uppenbar risk för grundvattensänkningar i omgivningen och skador i form av sättningar på mark och byggnader. Det finns redan en stor mängd tunnlar i området som lett till sänkta grundvattennivåer som följd. Det är därför viktigt att Regionen minimerar ytterligare inläckage av grundvatten. Influensområdet kommer att påverkas på långt avstånd från där

inläckaget till tunnlarna sker, framför allt i sprick- och krosszoners riktning. För att verkställighetsförordnande ska meddelas krävs att Regionen inkommer med väsentligt omarbetade förslag till tätning av tunnlarna i syfte att minimera grundvatteninläckage. Regionens yrkande om arbetstid och tid för att anmäla anspråk tillstyrks i och för sig.

4.2.7 Brf Harvpinnen 9

Brf Harvpinnen 9 har motsatt sig att inläckage tillåts i en sådan utsträckning som skulle kunna skada deras fastighet.

4.2.8 Brf Danvikskanalen

Brf Danvikskanalen har pekat på att deras fastighet påverkas både av ändrad lågpunkt och ökad dagvattenavrinning. Föreningen anser att hänsyn ska tas till att föreslagen ny detaljplan vid Hovings malmgård också kommer att påverka vattenflöden, förutsatt att den godkänns.

4.2.9 Brf Hammarby Park, Brf Mäster Mikael 22 och Sofo Förvaltning

Brf Hammarby Park, Brf Mäster Mikael 22 och S.o.f.o Dagakarlen 25 AB och Dagakarlen 26 AB (Sofo Förvaltning) har pekat sina respektive bergvärmeanläggningar.

Brf Mäster Mikael 22 och Sofo Förvaltning har yrkat ersättning för eventuella skador hänförliga till anläggningarna. Brf Mäster Mikael 22 framhåller att det inte ska finnas någon borte tidsgräns för compensationen. Brf Mäster Mikael 22 har även yrkat att Region Stockholm kontrollmäter grundvattennivån före, under och efter arbetet och kommunicerar resultat till föreningen.

4.2.10 Brf Harven 36

Brf Harven 36 har pekat på risken för sättningar och sprickbildningar vid grundvattensänkning och vikten om att ansökan bedöms noggrant.

4.2.11 Fastighetsaktiebolaget Krot 3

Fastighetsaktiebolaget Krot 3 har motsatt sig ansökan på grund av risk för skada på fastigheten Kålroten 3, då det är oklart vad fastighetens pelare står på.

4.2.12 Bo Lundblad

Bo Lundblad har förbehållit sig rätten att specificera eventuella ersättningskrav när skador konstaterats, eller begär för närvarande ett helt obegränsat ersättningsbelopp.

4.2.13 Övriga motparter

Rellag Förvaltning AB, Alfab Hönsfodret AB, Johan Torstensson, Karin Torstensson och Maria Torstensson-Liljendahl, BRF Barnängsstugan, Brf Sågverket 17, Katarinagruppen HB, Erik Swedén, Martin Swedén och Nsf V Sweden Åkern AB har yttrat sig.

5. BEMÖTANDE

5.1 Inledning

Regionen har bemött inkomna yttranden enligt följande.

5.2 Den sökta verksamheten är tillåtlig

5.2.1 Den sökta verksamheten kommer inte att medföra några skador på känsliga objekt

Några fastighetsägare motsätter sig den sökta verksamheten med anledning av att den utökade grundvattenbortledningen, enligt fastighetsägarna, innebär en ökad risk för grundvattensänkningar längs tunnelsträckningen och därmed en ökad risk för skada på byggnader och andra anläggningar med känslig grundläggning.

Regionen uppfattar det som att fastighetsägarna menar att redan den generellt ökade risken för grundvattensänkningar som följer av en större grundvattenbortledning är tillräckligt för att tillstånd inte ska meddelas för den sökta verksamheten. Regionen invänder mot detta eftersom det, som redogjorts för i ansökningsunderlaget, inte bedöms uppstå några skador på känsliga objekt även vid en utökad grundvattenbortledning enligt ansökan. Detta beror i första hand på att det samlade inläckaget till tunnelanläggningen (som mest) bedöms leda till begränsade grundvattensänkningar i några få områden utmed tunnelsträckningen. Skada till följd av de grundvattensänkningar som inte går att förhindra kommer att motverkas genom infiltration. Detta gäller även vid en utökad grundvattenbortledning enligt ansökan.

Regionen har sammantaget en mycket god kontroll och beredskap för att säkerställa att det inte uppkommer grundvattensänkningar som kan skada känsliga objekt. En allmän risk för grundvattensänkningar till följd av grundvattenbortledning är således inte skäl att neka det sökta tillståndet.

5.2.2 Den valda tätningssmetoden uppfyller kravet på bästa möjliga teknik

BEW Fastighetsbolag Renstiernas AB m.fl. hänvisar till ett utlåtande från geolog Hans Lindquist i vilket det bl.a. anförs att bästa möjliga teknik för tätning av tunnelanläggningen är den teknik som medför minst inläckage av grundvatten. Lindquist invänder mot att den av Regionen tillämpade tätningssmetoden uppfyller kravet på bästa möjliga teknik, och anser att tätning med betonginklädnad är den bästa möjliga tätningssmetoden i detta fall.

Regionen anför följande. Vid bedömningen av vad som utgör bästa möjliga teknik för tätning av tunnelanläggningen har givetvis tätningsmetodens förmåga att hålla anläggningen tät och därmed minimera inläckande grundvatten stor betydelse. Detta inte minst eftersom det ger uttryck för hur effektiv metoden är för sitt ändamål ur ett rent tekniskt perspektiv. Frågan om vad som utgör bästa möjliga tätningsmetod kan emellertid inte begränsas till vilken metod som medför det minsta inläckaget, utan måste avgöras i en samlad bedömning av metodernas alla för- och nackdelar utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. Att säkerställa ett så litet inläckage som möjligt kan i vissa fall vara en helt avgörande faktor i bedömningen, men är i andra fall, såsom i detta, inte av lika stor betydelse.

Den av Regionen tillämpade metoden för tätning av tunnelanläggningen har bedömts uppfylla kravet på bästa möjliga teknik inom ramen för prövningen av det lagakraftvunna tillståndet. Regionen anser att tätningsmetoden fortfarande uppfyller kravet, även om den kommer att medföra ett något större inläckage än vad som utgicks ifrån vid meddelandet av tillståndet. Frågan är dock om det ökade inläckaget motiverar ytterligare åtgärder, såsom tätning med betonginklädnad. Utredningen i målet har visat att tätning med betonginklädnad inte är motiverat i detta fall sett till de väsentliga olägenheter som åtgärden skulle medföra för Regionen, omgivningen och för miljön i övrigt.

Den i praktiken enda reella miljönyttan med att övergå till en tätning med betonginklädnad är ett (eventuellt) minskat behov av vatten till infiltration under drifttiden. Åtgärden skulle samtidigt medföra ett väsentligt klimatavtryck genom ett väsentligt ökat resursbehov av betong och stål m.m. till inklädnaden, liksom genom utsläppen till luft från de transporter som kommer att krävas för att transportera bort ytterligare bergmassor från anläggningen och för att transportera resurser för inklädnaden till anläggningen. Under den tid det tar att faktiskt anlägga betonginklädnaden kommer betydande negativa konsekvenser uppkomma för närboende, bl.a. i form av ökat buller från ytterligare sprängningar och transporter. Att genomföra tätning med betonginklädnad i den omfattning som utretts bedöms kunna ta uppemot fem år, inräknat inte bara utförandet som sådant utan även behovet av att projektera för åtgärderna och upphandla nya entreprenörer m.m., vilket innebär en betydande försening av driftsättandet av den samhällsviktiga tunnelbanan. Därtill kommer olägenheter i form av osäkerheter om finansiering, tillstånd och avtal för de utökade tunnelareorna, i enlighet med vad som har beskrivits i ansökningsunderlaget. De samlade kostnaderna för att genomföra tätning med betonginklädnad i den omfattning som utretts bedöms uppgå till mellan 3,5 och 4,5 miljarder kronor. Regionen menar att alla dessa olägenheter och de omfattande kostnaderna inte på något sätt står i paritet till miljönyttan att (eventuellt) minska förbrukningen av vatten till infiltration under drifttiden.

Regionen noterar att Mark- och miljööverdomstolen i mål nr M 5194-22 nyligen har prövat frågor om bästa möjliga teknik vid byggnation av tunnelanläggningar. Omständigheterna i målet var i stort överensstämmande med omständigheterna i detta fall – sökanden i målet (Trafikverket) hade ansökt om tillstånd till att få leda bort ytterligare grundvatten för utbyggnaden av Förbifart Stockholm med anledning av att det under byggnationen hade visat sig att det skulle vara omöjligt att innehålla

föreskrivna begränsningar gällande mängden inläckande grundvatten till anläggningen. Trafikverket hade, som Regionen, tätat tunnelanläggningen med en injektionsbaserad tätningsmetod, och planerade inte att byta tätningsmetod i och med den sökta verksamheten.

Mark- och miljööverdomstolen fann att kostnaderna som skulle uppstå genom att täta anläggningen med betonginklädnad var orimliga sett till nyttan med åtgärden (vilken bedömdes bestå av en något lägre risk för omgivningspåverkan). Kostnaderna som låg till grund för rimlighetsavvägningen uppgick till mellan cirka 1,5 och 5 miljoner kr. Därutöver beaktades de omfattande olägenheter som i övrigt skulle uppstå genom att behöva täta anläggningen med betonginklädnad, bl.a. påverkan på omgivningen till följd av ytterligare sprängningar och fördröjd driftstart. Mark- och miljööverdomstolen konstaterade sammantaget att det efter en rimlighetsavvägning enligt 2 kap. 7 § miljöbalken inte skulle ställas krav på Trafikverket att täta tunnelanläggningen med betonginklädnad.

Kostnaderna för att i detta fall täta tunnelanläggningen med betonginklädnad bedöms, som nämnt ovan, uppgå till mellan 3,5 och 4,5 miljarder kronor. Därutöver skulle tätning med betonginklädnad ge upphov till liknande olägenheter som var föremål för prövning i ovannämnda avgörande. Mark- och miljööverdomstolens avgörande stödjer därför Regionens slutsats att det vore orimligt att ställa krav på betonginklädnad.

5.3 Synpunkter på prövningsunderlaget

5.3.1 Yrkanden och nollalternativ

Länsstyrelsen anför att Regionen ska förtydliga om de yrkade värdena för högsta tillåtna inläckage till tunnelanläggningen ska gälla som begränsningsvärden eller riktvärden.

Regionen förtydligar att de yrkade villkorsvärdena även framgent ska gälla som begränsningsvärden.

Länsstyrelsen anför att Regionen behöver förtydliga hur tätning med betonginklädnad kan utgöra ett nollalternativ för den sökta verksamheten i ljuset av att alternativet riskerar leda till att villkor 6 om infiltration i det lagakraftvunna tillståndet inte kan innehållas. Även några fastighetsägare har ifrågasatt om villkoret kommer att kunna innehållas om tätning med betonginklädnad skulle bli aktuellt.

Regionen konstaterar att det som framförs av länsstyrelsen och fastighetsägarna synliggör den problematik som Regionen nu står inför. Regionen bedömer att det med nuvarande tätningsmetodik inte kommer vara möjligt att innehålla inläckagevillkoret för drifttiden för åtminstone två av de aktuella delsträckorna. För det fall att det sökta tillståndet inte meddelas kommer Regionen behöva genomföra alla ytterligare åtgärder som möjligen skulle kunna begränsa inläckaget till nivåerna för inläckagevillkoret för drifttiden, även om sådana åtgärder bedöms vara omotiverade. Tätning med betonginklädnad är den åtgärd som i nuläget bedöms

ha störst chans till att minska inläckaget till nivåerna för inläckagevillkoret för drifttiden. Om det skulle bli aktuellt att utföra betonginklädnad skulle Regionen sannolikt behöva installera fler infiltrationsanläggningar för att säkerställa att det finns tillräcklig kapacitet för att motverka skada till följd av det väsentligt större inläckage som kommer att uppkomma under tiden det tar att utföra betonginklädningen.

5.3.2 Hantering och redovisning av uppdaterad information

Länsstyrelsen anser att Regionen ska ta fram en plan över hur och när kunskap som upparbetas under tiden som tillståndsprövningen pågår ska tillföras målet för att säkerställa att målet avgörs på så aktuellt kunskapsunderlag som praktiskt möjligt.

Regionen har för avsikt att uppdatera relevanta delar av ansökningsunderlaget, t.ex. uppgifterna om framdrift och uppmätt inläckage per delsträcka, och presentera den uppdaterade informationen under den kommande huvudförhandlingen i målet. Att sökanden uppdaterar ansökningsunderlaget i samband med en huvudförhandling är ett vanligt förfarande i tillståndsmål, och Regionen bedömer att det är ett lämpligt förfarande även i detta fall.

5.3.3 Tätningsarbeten och bergförhållanden

Inledning

Länsstyrelsen efterfrågar en utvecklad beskrivning av vad den s.k. observationsmetoden innebär, samt en redogörelse för hur Regionen avser arbeta med tätning av tunnelanläggningen för det fall att tillstånd meddelas för den sökta verksamheten.

Regionen anför följande. Observationsmetoden är i korthet en metod för att verifiera funktionen av bl.a. geotekniska konstruktioner. Metoden går sammantaget ut på att konstruktionens beteende/funktion verifieras under byggskedet genom kontroller, mätningar och observationer, och att åtgärder vidtas om konstruktionens beteende visar sig ligga utanför vad som på förhand har bedömts utgöra ett acceptabelt beteende utifrån bl.a. stabilitet, beständighet och täthet. Metoden lämpar sig väl i fall där det är svårt att förutsäga det geotekniska beteendet, såsom är och har varit fallet vid utbyggnaden av tunnelanläggningen. Jämfört med att tillämpa en ”fast” teknisk lösning innebär observationsmetoden att det i större grad är möjligt att säkerställa att rätt åtgärd vidtas i rätt sammanhang och metoden förenklar också identifieringen av oförutsedda geologiska förhållanden och planeringen av åtgärder utifrån verkliga förhållanden. Tillämpningen av observationsmetoden kräver att det i planeringsskedet tas fram en preliminär design för åtgärder och kontrollplan, och att det i byggskedet finns möjlighet till observation och att utföra åtgärder. Inom ramen för utbyggnaden av tunnelanläggningen har det tagits fram ett åtgärdsprogram med stegvisa åtgärder baserat på grundsatser inom injekteringsteknik, vars tillämpning vid utbyggnaden bidrar till att successivt höja kunskapsläget och reducera osäkerheten. Se vidare avsnitt 5 i den tekniska beskrivningen, bilaga A till ansökan.

Som redogjorts för i ansökningsunderlaget kommer tätningen av kvarvarande delar av berget att ske i samma omfattning som tidigare.

Hans Lindquist anför att Regionen ska redovisa de delsträckor där Regionen inte har kunnat innehålla villkorsvärdena och vilka åtgärder som skulle krävas för att innehålla värdena. Därutöver efterfrågas information om vad som skulle tillkomma om tätningsarbetena utökades ytterligare och vilka kostnader detta skulle innebära.

Regionen har konstaterat att inläckagevillkoret för drifttiden inte kommer att kunna innehållas för delsträckorna 2a Sofia och 4a Luma. Det finns därutöver en risk för att inläckagevillkoret inte kommer att kunna innehållas för delsträckorna 2b och 2c Katarina bangata mot söderort respektive mot Nacka och delsträckan Saltsjön, men inom dessa delsträckor har tunneldrivningen inte kommit tillräckligt långt för att slutligt kunna konstatera detta. För delsträckorna 2a Sofia och 4a Luma är det inte möjligt att med nuvarande tätningsmetod innehålla inläckagevillkoret. För att, åtminstone teoretiskt, ha möjlighet att innehålla villkoret där skulle andra åtgärder krävas, såsom betonginklädnad. För en närmare beskrivning av de stora kostnader och olägenheter i övrigt som är förenade med att täta tunnelanläggningen med betonginklädnad i detta fall hänvisas till ansökningsunderlaget, särskilt bilaga B2 till ansökan, och till avsnitt ovan.

2a Sofia

Länsstyrelsen anser att Regionen behöver utveckla beskrivningen av bergets förväntade hydrauliska förutsättningar och planerade tätningsåtgärder inom de icke utsprängda delarna av delsträcka 2a Sofia. Länsstyrelsen anser vidare att Regionen ska utveckla skälen till det yrkade inläckagevärdet för delsträckan.

Regionen anför följande. Tunneldrivningen för delsträcka 2a Sofia är i princip slutförd. Det som kvarstår är att driva ut en del av bergschaktet i Stigbergsparken. Berget i detta område bedöms vara av god kvalitet och den kvarvarande tunneldrivningen bedöms i nuläget inte komma att medföra något större tillkommande inläckage till delsträckan. Ett överskridande av inläckagevillkoret för drifttiden är straffsanktionerat, och det måste därför finnas en viss marginal mellan det faktiska inläckaget och villkorsvärdet – inte minst för att säkerställa att villkoret kan innehållas även vid eventuella års- och/eller månadsvariationer. När samtliga sprängnings- och tätningsarbeten är slutförda kommer Regionen med större säkerhet än när ansökan lämnades in kunna bedöma hur stort inläckaget till delsträckan kommer att bli under drifttiden, och hur stor marginal som krävs. Regionen bedömer att arbetena kommer vara färdigställda till huvudförhandlingen i målet, under vilken det eventuellt kan bli aktuellt att justera det yrkade villkorsvärdet för delsträckan.

Hans Lindquist invänder mot Regionens påstående om att det faktum att grundvattnivån inom området för delsträcka 2a Sofia ligger under lerans underkant innebär att det inte kan uppkomma några skador på känsliga objekt till följd av en grundvattensänkning. Lindquist menar att ytterligare grundvattensänkningar kan uppkomma genom packning.

Regionen invänder mot påståendet. Grundvattennivån i området ligger djupt ner i marken. Under grundvattennivån har det inte identifierats någon löst lagrad sand som skulle kunna packas ihop av vibrationer. Även om det skulle förekomma löst lagrad sand skulle det krävas mycket stora vibrationer för att packa ihop jorden, och det bedöms som mycket osannolikt att så stora vibrationer skulle uppkomma på dessa djup.

2b och 2c Katarina bangata mot söderort respektive mot Nacka

Länsstyrelsen anser att Regionen ska utveckla och uppdatera beskrivningen av bergets förväntade hydrauliska egenskaper inom de icke utsprängda delarna av delsträckorna 2b och 2c, liksom beskrivningen av kvarvarande kross- och sprickzoner längs delsträckorna. Länsstyrelsen anser vidare att Regionen ska utveckla skälen till det yrkade inläckagevärdet för delsträckorna.

Regionen anför följande. Tunnel drivningen för delsträckorna har kommit mycket långt och det kvarstår endast att driva ut de sista 10 % av den samlade längden av delsträckorna. Tätningsarbetet inom delsträckorna har haft bättre effekt än vad som förväntades vid inlämningen av ansökan, vilket, som påtalas av länsstyrelsen, har medfört att det faktiska inläckaget i dagsläget ligger en bra bit under det yrkade villkorsvärdet. Den del av delsträckorna som kvarstår att driva ut består dock av berg av dålig kvalitet, och utdrivningen av denna del riskerar därför att medföra ett större tillskott av inläckande grundvatten till delsträckorna. Som redogjorts för ovan kommer Regionen, när alla sprängnings- och tätningsarbeten har färdigställts för delsträckorna, ha en bättre uppfattning kring hur stort inläckaget till delsträckorna kommer att vara under drifttiden och vilken marginal till detta som är rimlig. Delsträckorna förväntas vara nästintill färdigutdrivna i samband med kommande huvudförhandling i målet, varvid det eventuellt kan bli aktuellt att justera det yrkade inläckagevärdet något.

4a Luma

Länsstyrelsen anser att Regionen ska utveckla beskrivningen av risken för skada på känsliga ledningar och objekt längs delsträcka 4a Luma. Länsstyrelsen efterfrågar en särskild redogörelse för sättningskänsliga objekt vid Sickla kanal och möjligheterna till erforderliga skyddsåtgärder.

Regionen anför följande. Tunnel drivningen för delsträcka 4a Luma har resulterat i begränsade grundvattensänkningar (mellan 0,8 till 1,5 meter), i ett mindre område intill arbetstunneln Hammarby fabriksväg och i ett mindre område öster om arbetstunneln (i anslutning till Sickla kanal, mellan Babordsgatan och Lugnets allé). I det påverkade området intill arbetstunneln Hammarby fabriksväg har det genom infiltration varit möjligt att återställa grundvattennivåerna, medan det i området öster om arbetstunneln kvarstår en avsänkning trots utförd infiltration. De enda känsliga objekten inom det senare området utgörs av markförlagda ledningar (va-, gas-, och fjärrvärmeledningar). Risken för att den uppkomna, begränsade, grundvattensänkningen skulle medföra skada på dessa ledningar bedöms som mycket liten. Regionen planerar att anlägga ytterligare en infiltrationsanläggning för att återställa grundvattennivåerna även i detta område. Regionen har därutöver en pågående dialog med Stockholm Vatten och Avfall ("SVOA") angående hur

skador på ledningarna, om sådana mot förmodan skulle uppkomma, ska åtgärdas.

5.3.4 Utförda sättningsmätningar m.m.

Länsstyrelsen anser att Regionen ska komplettera ansökan med resultat från utförda sättningsmätningar för ett urval av sättningskänsliga objekt och med mätpunkter för marksättningar. Länsstyrelsen anser att områden med särskilt viktiga ledningar ska ingå i urvalet.

Regionen har sammanställt resultat från utförda sättningsmätningar och lägen för sättningsmätningar för ett urval av sättningskänsliga objekt, i enlighet med länsstyrelsens förfrågan. Sammanfattningsvis kan sägas att utförda sättningsmätningar inom delsträckorna 2a Sofia och 2b och 2c Katarina bangata mot söderort respektive Nacka visar att små sättningsrörelser pågår inom delar av områdena, vilket är naturligt i stadsmiljö. Inga av dessa rörelser kan dock kopplas till arbetena med utbyggnaden av tunnelbanan. Vad gäller delsträcka 4a Luma har inga sättningsrörelser uppmätts.

SVOA uppfattar det som att Regionens bedömningar av risk för sättningar till följd av den sökta verksamheten baseras på PM Sättningar som Regionen har bilagt ansökan om grundtillståndet. SVOA påtalar att detta riskerar att leda till felaktiga bedömningar, eftersom PM:et i för stor grad baseras på antagna grundvattennivåer och inte faktiska grundvattennivåmätningar. SVOA invänder mot att området runt Hammarby sjöstad inte skulle vara känsligt för sättningar.

Regionen konstaterar att bedömningarna avseende risken för sättningar till följd av den sökta verksamheten är baserade på såväl faktiska grundvattennivåmätningar som faktiska mätningar av sättningar under byggnationen av tunnelanläggningen. Regionen erinrar vidare om att Regionen i miljökonsekvensbeskrivningen har bedömt området utmed hela delsträcka 4a Luma (inklusive Hammarby sjöstad) som måttligt känsligt för sättningar.

5.3.5 Föroreningsspridning

Länsstyrelsen anser att Regionen ska utveckla bedömningen gällande risken för föroreningsspridning med stöd av resultat från genomförda provtagningar.

Regionen utför omfattande provtagning av länshållningsvatten och inläckande grundvatten inom ramen för kontrollprogrammet. Resultaten från provtagningarna inom de aktuella delsträckorna visar sammantaget på förhöjda halter av vissa metaller, bl.a. krom och nickel, i såväl länshållningsvattnet som i det inläckande grundvattnet. Vattnet påverkas i stor grad av de pågående arbetena, där t.ex. förhöjda kromhalter kan kopplas till injekteringsarbetet och vid sprängningar kan det förväntas att de metaller som naturligt förekommer i berget också förekommer i större grad i tunnelvattnet. Metallhalterna i vattnet bedöms minska betydligt när arbetena med tunneldrivningen är slutförda. Under drifttiden kommer allt vatten från tunnelanläggningen att ledas till en Va-anläggning för rening, innan det släpps ut till recipient. Regionen vidhåller sin bedömning att den sökta verksamheten, med

beaktande av den låga föroreningsgraden i tunnelvattnet och de låga inläckage- och infiltrationsflödena, inte kommer att medföra någon risk för spridning av föroreningar.

5.3.6 Infiltration

Länsstyrelsen efterfrågar en utvecklad redogörelse för varför Regionen bedömer att det inte är ekonomiskt motiverat att använda ytvatten till infiltration. Länsstyrelsen anser vidare att miljökonsekvensbeskrivningen ska kompletteras med uppgifter om förväntade miljökonsekvenser från förväntad tillkommande infiltration till följd av den sökta verksamheten. SVOA anför att Regionen i möjligaste mån bör använda inläckande grundvatten till infiltrationen för att spara på dricksvatten och minska behovet av avledning av grundvatten via den allmänna Va-anläggningen.

Regionen har i ansökningsunderlaget redogjort för möjligheten att använda inläckande grundvatten till infiltration, men också att det krävs ytterligare utredningar för att säkerställa att åtgärden är tekniskt och ekonomiskt möjlig. Regionen har påbörjat en fördjupad utredning gällande möjligheterna och konsekvenserna av alternativ vattenförsörjning till infiltrationen, vilken tar sikte på såväl användande av inläckande grundvatten som ytvatten. Regionen kan emellertid redan nu konstatera att återanvändning av inläckande grundvatten kommer att kräva ledningsschakt på flera hundra meter för att föra vattnet från tunnelmynningarna eller öppna schakt till infiltrationsbrunnarna. Att använda ytvatten kommer att kräva extraordinära reningsinsatser eftersom ytvattnet i närheten av tunnelanläggningen företrädesvis är saltvatten. Infiltration med såväl inläckande grundvatten som ytvatten kommer att kräva stora insatser i många av de redan färdigutsprängda tunnlarna, vilket bl.a. kommer att leda till en ökad omgivningspåverkan under anläggningsskedet och ökade kostnader.

Regionen har redovisat en preliminär bedömning av det ökade infiltrationsbehovet under drifttiden till följd av den sökta verksamheten, se avsnitt 6.1.4 i den tekniska beskrivningen, bilaga A till ansökan. Det ökade behovet bedöms i nuläget uppgå till totalt cirka 30 l/min. Detta kan liknas med flödet från ett mindre antal trädgårds slangar. Miljökonsekvenserna av det ökade infiltrationsbehovet bedöms vara försumbara. Regionens preliminära bedömning är att det är förenat med större miljökonsekvenser att infiltrera med ytvatten och/eller inläckande grundvatten, bl.a. i form av omgivningspåverkan till följd av ledningsarbeten och ledningsschakt samt ett väsentligt ökat reningsbehov med tillkommande kemikalieanvändning, jämfört med att infiltrera med vatten från det kommunala dricksvattennätet. Det kan därutöver noteras att inget vatten från tunnelanläggningen kommer att ledas till den allmänna Va-anläggningen under drifttiden. Regionen har en förhoppning om att tillsammans med SVOA kunna hitta den bästa lösningen.

5.4 Ersättningsfrågor och begäran om kontroller m.m.

5.4.1 Skadereglering

Några fastighetsägare yrkar att frågan om ersättning för skador på deras fastigheter till följd av grundvattenbortledningen ska skjutas upp under en provotid, under vilken Regionen ska åläggas att utreda skador på deras fastigheter, genomföra åtgärder för att motverka skada och ersätta fastighetsägarna om skador uppkommer.

Regionen motsätter sig fastighetsägarnas yrkanden. Regionen har utrett huruvida den utökade grundvattenbortledningen riskerar att ge upphov till skada på känsliga objekt och bedömer att så inte är fallet. Det finns därför inget skäl till att skjuta upp frågan om skador på känsliga objekt på en provotid. Såvitt gäller de aktuella fastigheterna konstateras att alla dessa ligger inom influensområdet för delsträcka 2a Sofia. Som redogjorts för ovan är tunneldrivningen för delsträckan i princip färdigställd och det faktiska inläckaget har stundtals legat i nivå med eller rent av varit större än det yrkade inläckagevärdet för delsträckan. Verkningarna av ett inläckage motsvarande det yrkade inläckagevärdet har således redan kunnat observerats i praktiken, vilket har bestått i en begränsad grundvattensänkning i ett område runt östra Folkungagatan och Stigbergsparken. De aktuella fastigheterna är inte belägna inom detta område, och inom området finns i övrigt inga andra känsliga objekt. Regionen har säkerställt att det inom delsträckan finns kapacitet att infiltrera vatten i en mängd som motverkar de grundvattensänkningar som bedöms kunna uppstå inom influensområdet för delsträckan till följd av den sökta verksamheten.

Några fastighetsägare anför att de kommer att yrka på ersättning för det fall att den sökta verksamheten skulle medföra skador på byggnader eller andra anläggningar, eller på funktionen av installerade energibrunnar.

Regionens samlade bedömning är att den sökta verksamheten inte kommer att medföra någon skada på byggnader eller andra anläggningar känsliga för grundvattensänkningar. Om skada mot förmodan skulle uppstå får sådan skada hanteras som en oförutsedd skada, varvid Regionen föreslår att eventuella anspråk på ersättning för sådana skador ska framställas senast 20 år efter utgången av arbetstiden. Verksamhetens eventuella påverkan på funktionen av energibrunnar kommer att utredas och regleras inom ramen för den i grundtillståndet beslutade provotidsutredningen.

5.4.2 Kontroller

Några sakägare yrkar att Regionen ska genomföra utökade kontroller och besiktningar av byggnader och energibrunnar m.m. för att säkerställa att den sökta verksamheten inte leder till negativ påverkan. Stockholm Exergi anför att det är viktigt att Regionen mäter eventuella sänkningar av marknivån inom influensområdet och meddelar ledningsägare vid avvikelser från startnivån för att det ska ges möjlighet att bedöma och genomföra åtgärder.

Regionen konstaterar att detta är frågor för kontrollprogrammet och menar att den egenkontroll som följer av kontrollprogrammet är tillräckligt omfattande för att kontrollera eventuell negativ påverkan till följd av den sökta verksamheten.

5.5 Övriga synpunkter

Länsstyrelsen och några sakägare motsätter sig Regionens yrkande om verkställighetsförordnande.

Regionen vidhåller att Regionens intresse av att få ett verkställighetsförordnande väger tyngre än de intressen som eventuellt skulle tala emot ett förordnande. Vad länsstyrelsen och sakägarna har anfört förändrar inte denna bedömning.

6. STATUSRAPPORT

Regionen har gett in en ”statusrapport” (aktbil. 233) – daterade den 1 januari 2025 – och har angett följande.

6.1 Inledning

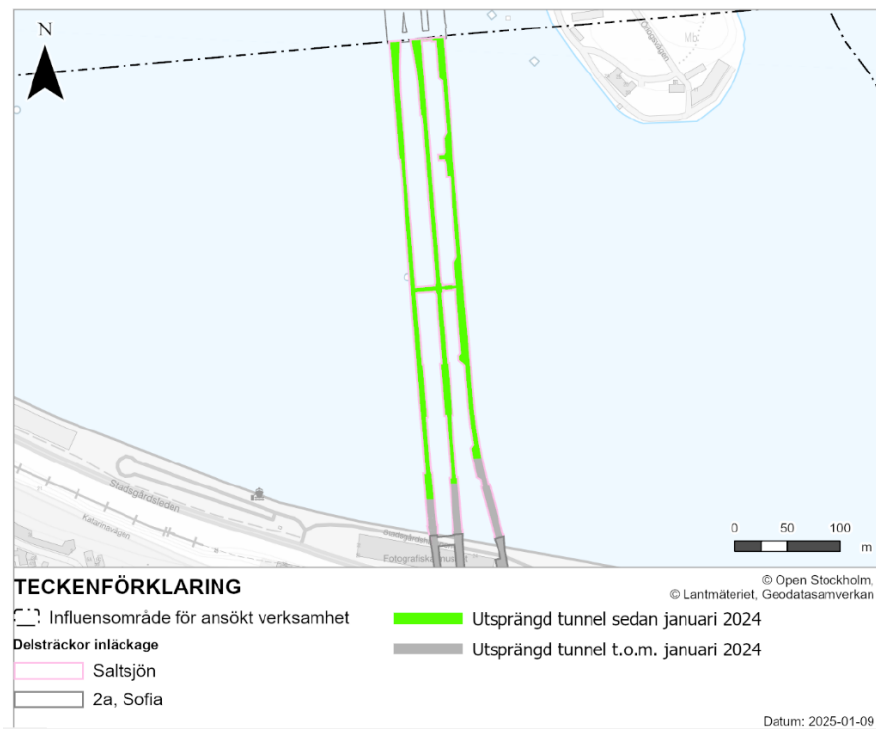
Under tiden som gått sedan ansökan lämnades in denna ansökan till mark- och miljödomstolen har Regionens arbeten med utbyggnaden av Nya Tunnelbanan och mätningar av mängd inläckande grundvatten samt grundvattentrycknivåer i jord och berg fortgått. Denna rapport syftar till att beskriva vilka arbeten i form av tunneldrivning och tätning som utförts sedan ansökans inlämnande i mars 2024 och redovisa aktuella grundvattennivåer samt mängd inläckande grundvatten inom de aktuella delsträckorna.

6.2 Aktuellt kunskapsläge för delsträckorna

6.2.1 Delsträcka Saltsjön

Arbetsläge

Vid inlämnandet av ansökan var delsträckan utdriven till 10 %. I slutet av december 2024 var hela delsträcka Saltsjön utdriven, se Figur 5 nedan. Sista tunneldrivningen skedde i slutet av oktober. Mätdammar i delsträckegränsen mot delsträcka 1b Skeppsholmen norrut och 2a Sofia söderut är byggda och i drift.

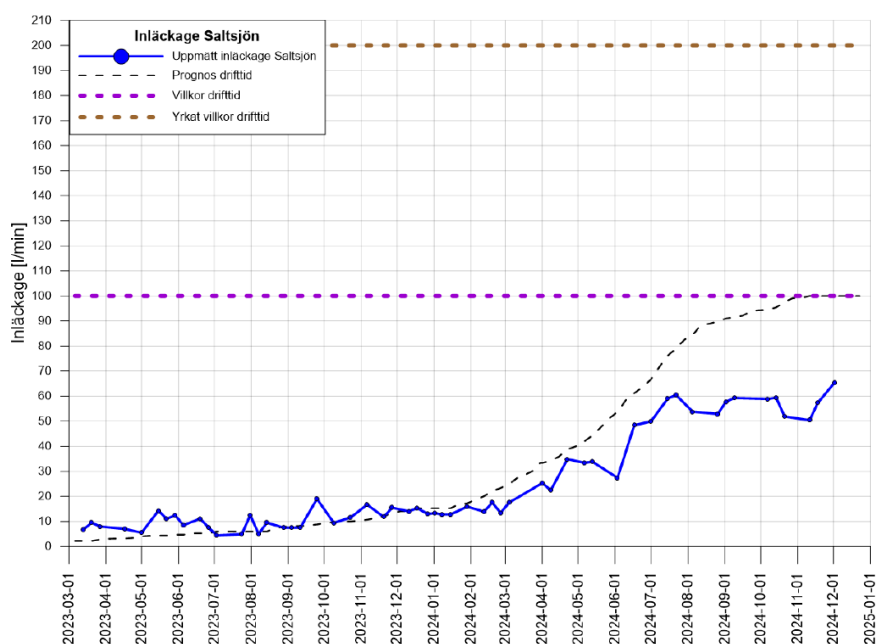
Figur 5. Framdrift utsprängd tunnel delsträcka Saltstjärna

Utförd tätning

Förinjektering har utförts enligt den metodik med injekteringsklasser IK3 och IK4 Vattenpassage som beskrivits i ansökan.

Inläckage

För delsträcka Saltstjärna låg inläckaget när ansökan initierades på ca 10-15 l/min. Då hade delsträckan bara brutits ut till 10 %. Sedan dess har delsträckan färdig-ställts och mängden inläckande grundvatten till tunnlar har ökat till ca 60-70 l/min, se Figur 6 nedan. Inläckaget ligger under villkorsvärdet för drifttiden. Svenska kraftnät driver tunnel genom samma område inom projekt Citylink. Citylinktunneln passerar parallellt med Regionens tunnel vid Skeppsholmen, under Strömmen och på Södermalm ner till Mårtensdal. Projekt Citylinks inläckage närmast Skeppsholmen har varit betydande, vilket innebär att Svenska kraftnät kommer behöva utföra efterinjekteringar i området. Svenska kraftnäts efterinjekteringsarbeten kan komma att påverka inläckaget till Regionens tunnel i form av ökade mängder.

Figur 6. Uppmätt inläckage i liter per minut för delsträcka Saltsjön visas i blått. Prognos för drifttid visas med streckad svart linje och befintligt villkor för drifttiden visas i streckad lila linje. Det yrkade villkorsvärdet för delsträckan redovisas med brun streckad linje.

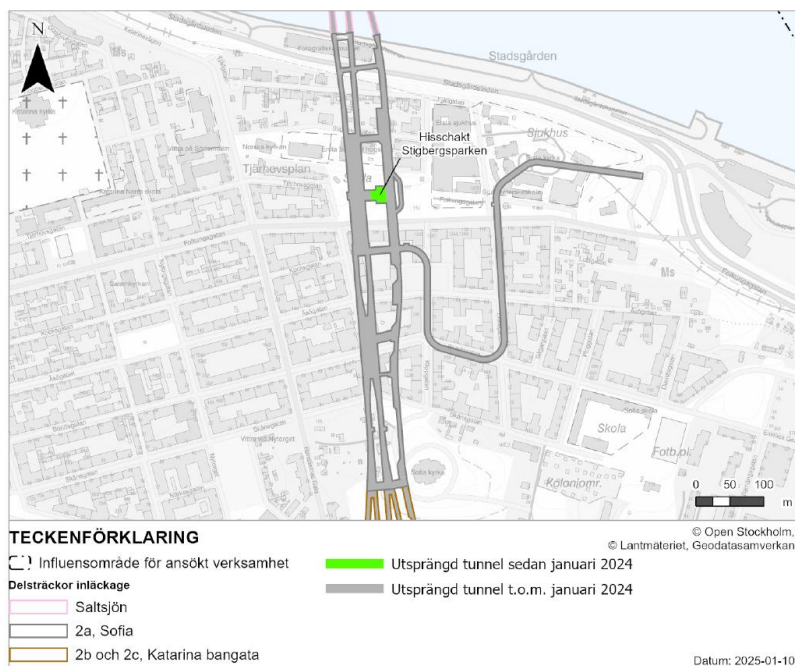
Grundvatten och utförd infiltration

Det finns inga känsliga objekt inom denna delsträcka då den ligger i Saltsjön.

6.2.2 Delsträcka 2a Sofia

Arbetsläge och framdrift

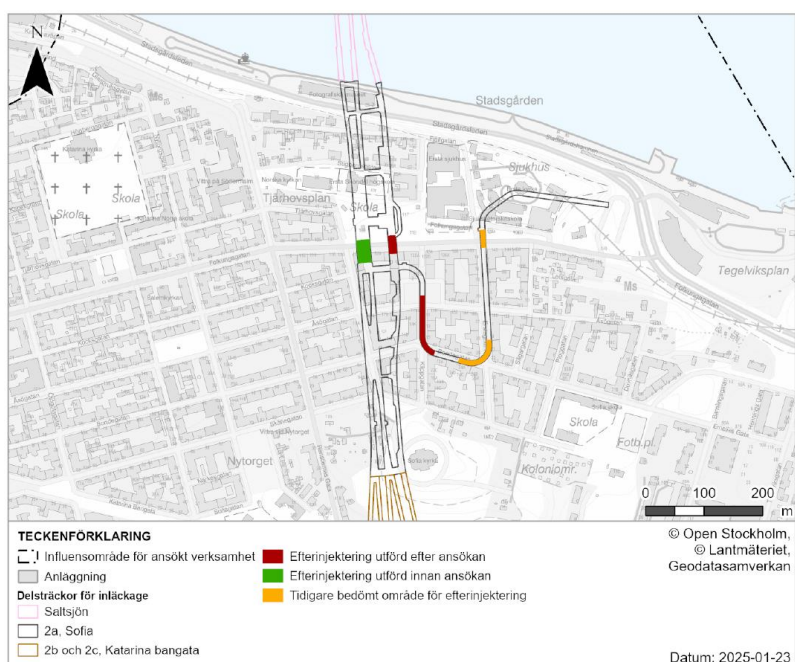
Vid inlämnandet av ansökan var delsträckan nästan färdigutdriven med hisschaktet i Stigbergsparken kvar att driva ut, se Figur 7 nedan. I slutet av december 2024 var i princip hela hisschaktet utsprängt men det kvarstod några sprängsalvor där hisschaktet ska sammankopplas med stationsutrymmet via en tvärtunnel. Mättdammar i gränsen mot delsträcka Saltsjön norrut och 2b och 2c Katarina bangata söderut är byggda och i drift.

Figur 7. Framdrift tunnel delsträcka 2a Sofia.

Utförd tätning

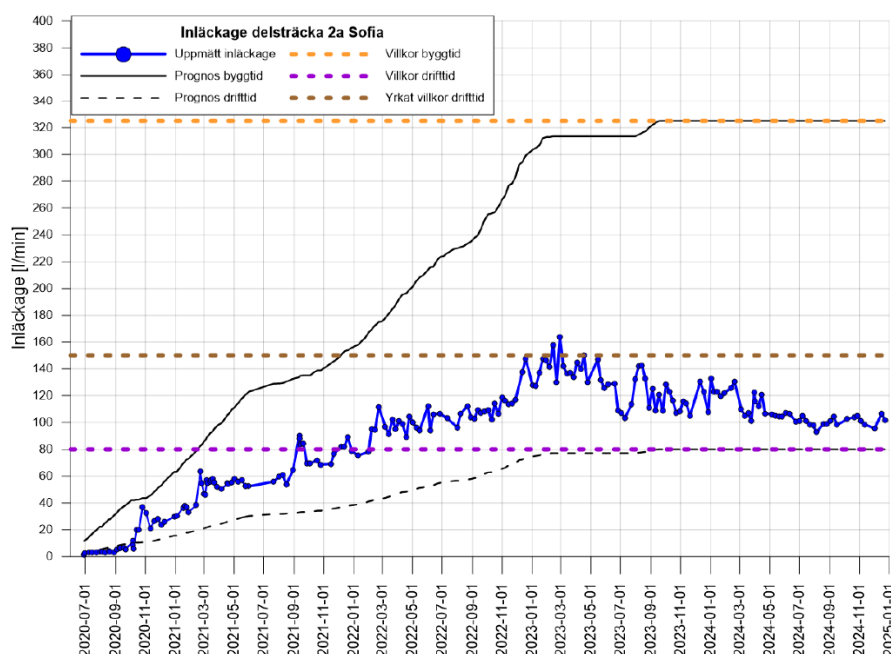
Efter inlämnandet av ansökan har ytterligare systematisk efterinjektering utförts i servicetunneln och i arbetstunneln, se Figur 8 nedan. Efterinjekteringen har utförts enligt den metodik som beskrevs i ansökan. Efterinjektering har utförts i princip överallt där det hade planerats. Det finns två områden i arbetstunneln där efterinjektering tidigare bedömts vara möjlig men där projektet idag inte ser något behov. Dels skulle det innebära stor påverkan på projektets färdigställandetid, dels skulle det inte få någon miljömässig effekt.

Figur 8. Utförd efterinjektering inom delsträcka 2a Sofia.

Inläckage

För delsträcka 2a Sofia låg inläckaget vid inlämnandet av ansökan på ca 124 l/min. Då var delsträckan i princip färdigutdriven bortsett från den tunneldel som utgörs av hisschakt för stationsuppgång i Stigbergsparken. Sedan dess har upprymning av schaktet pågått och det kvarstår endast en mindre del berg längst ner i schaktet som ska sammankoppla hissplanet via tvärtunneln till stationsutrymmet. Mängden inläckande grundvatten har sedan inlämnandet av ansökan minskat något och ligger på ca 100 l/min i december 2024, se Figur 9 nedan. Inläckaget ligger fortfarande över villkorsvärdet för drifttiden. En viss inläckageminskning kan ses av de efterinjekteringsinsatser som utförts efter att ansökan lämnats in. För arbetstunneln kan en minskning på cirka 5 l/min ses. För området i servicetunneln kan en minskning på mellan 5 och 10 l/min ses.

Figur 9. Uppmätt inläckage för delsträcka 2a Sofia visas i blått. Inläckaget är baserat på veckovisa mätningar och redovisas som liter per minut. Inläckageprognos utifrån framdrift visas med svart heldragen linje för byggtiden och svart streckad linje för drifttiden. Det totala villkoret visas med streckad orange linje för byggtiden och streckad lila linje för drifttiden. Yrkat villkorsvärde för drifttiden visas med brun streckad linje.

Grundvatten och utförd infiltration

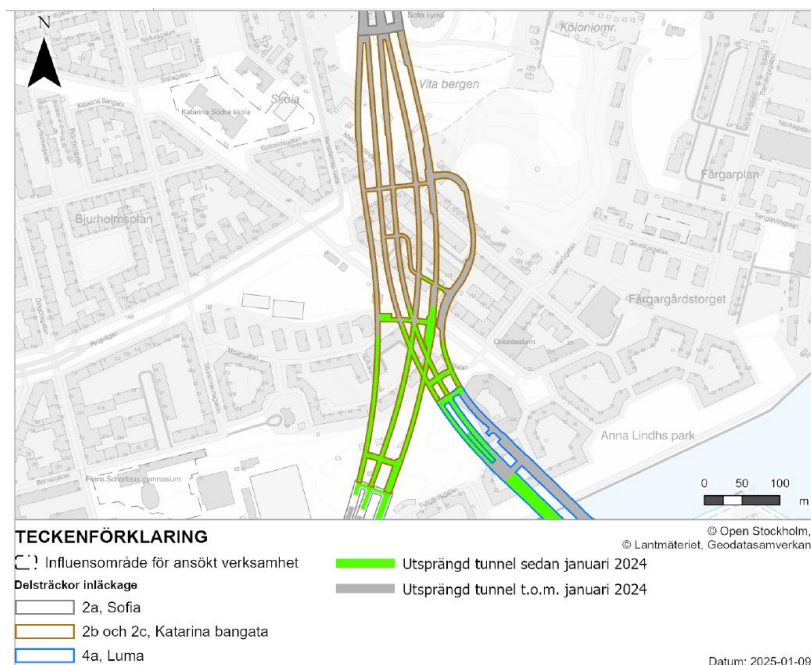
Grundvattennivåer i jord inom delsträckan ligger sedan en längre tid, innan Regionen påbörjade sitt arbete, under lerjordens underkant. Trots detta kvarstår vissa känsliga objekt längs västra delen av Folkungagatan vilket inneburit att Regionen utfört infiltration i området runt Folkungagatan på ca 20–40 l/min sedan 2021. Svenska kraftnäts projekt Citylink har under hösten 2024 påbörjat tunneldrivning in under Södermalm och samverkan med projektet sker gällande infiltration. Regionen avser att utföra fördjupad utredning och undersökningar

för att undersöka om objekten kan avskrivas från kontrollprogrammet. Sedan inlämnandet av ansökan har infiltrationen pågått i området runt Folkungagatan och grundvattennivåerna ligger ovanför ansatta åtgärdsnivåer.

6.2.3 Delsträcka 2b och 2c Katarina bangata

Arbetsläge och framdrift

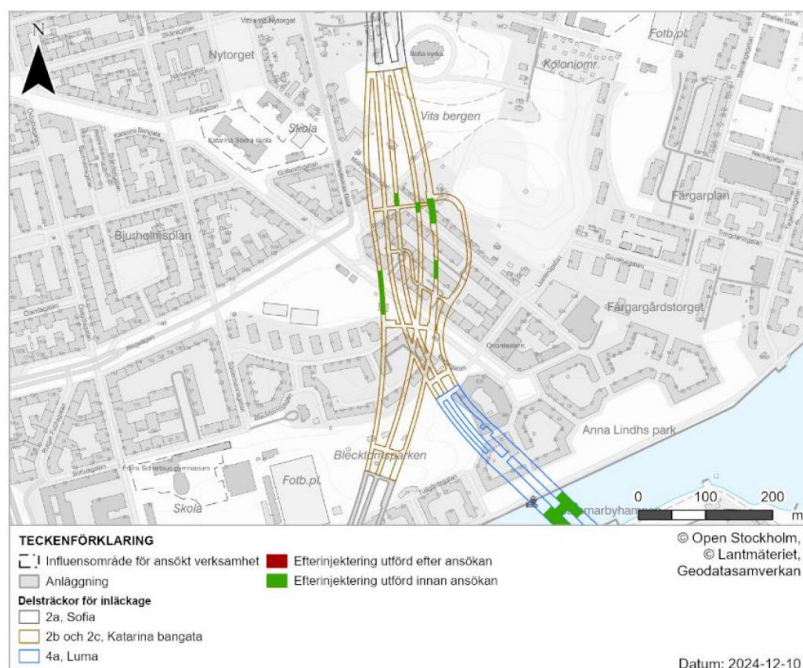
Vid inlämnandet av ansökan var delsträckan utdriven till 65 %. I slutet av december 2024 var hela delsträckan utdriven, se Figur 10 nedan. Mättdammar i delsträckegränsen mot delsträcka 2a Sofia norrut och 4a Luma söderut är byggda och i drift. Det kommer också byggas mättdammar söderut mot delsträcka 3a Gullmarsplan i början av 2025.

Figur 10. Framdrift tunnel delsträcka 2b och 2c Katarina bangata

Utförd tätning

Förinjektering har utförts med ett utvecklat koncept genom stegvisa observationer och behovsanpassad IK3. Detta innebär att stegvisa observationer utförts liksom kontroller och åtgärder som syftar till att identifiera bergets genomsläpplighet. Konceptet syftar också till att identifiera svaghetszoner, anpassa tätningsinsatsen till bergmassan och utvärdera resultatet innan fortsatt bergschakt. Efter inlämnandet av ansökan i mars 2024 har ingen efterinjektering utförts, se Figur 11 nedan.

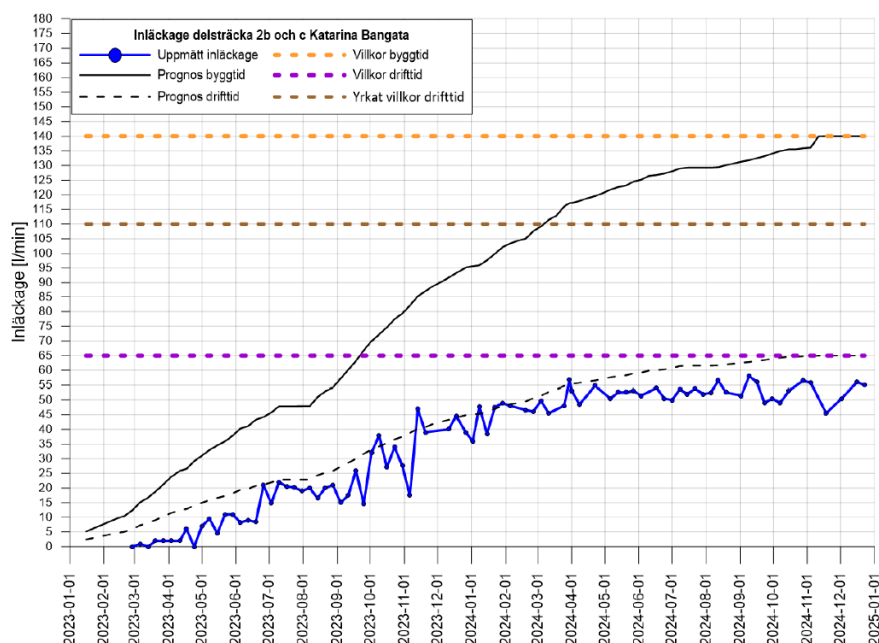
Figur 11. Utförd efterinjektering delsträcka 2b och 2c Katarina bangata.

Inläckage

För delsträckorna 2b och 2c Katarina bangata låg inläckaget vid inlämnandet av ansökan på ca 45- 50 l/min. Då var delsträckorna utdrivna till 65 %. Den totala mängden inläckande grundvatten har sedan inlämnandet av ansökan ökat något och ligger på ca 55 l/min när båda delsträckorna är utdrivna, se Figur 12 nedan. Det är svårt att särskilja delsträckorna på grund av den komplicerade tunnelgeometrin men några försök att mäta dem separat har gjorts. De preliminära mätningarna visar på strax under 40 l/min för delsträcka 2b Katarina bangata mot Söderort och strax över 15 l/min för delsträcka 2c Katarina bangata mot Nacka. Båda delsträckorna påverkar dock samma magasin och det är därför Regionen yrkat om ett samlat villkorsvärde för drifttiden.

Grundvatten och utförd infiltration

Grundvattennivåerna i jord runt korsningen Katarina bangata och Ringvägen samt de norra delarna av Malmgårdsvägen påverkades av Regionens arbeten när tunneln drevs förbi området våren 2023, vilket beskrevs i ansökningshandlingarna. Grundvattennivåerna har sedan dess upprätthållits med hjälp av infiltration, med flöden på ca 30-60 l/min. Påverkan från Regionens arbeten var liten då och sedan inlämnandet av ansökan har ingen ytterligare påverkan kunnat observeras. Infiltration har pågått fortsatt sedan inlämnandet av ansökan.

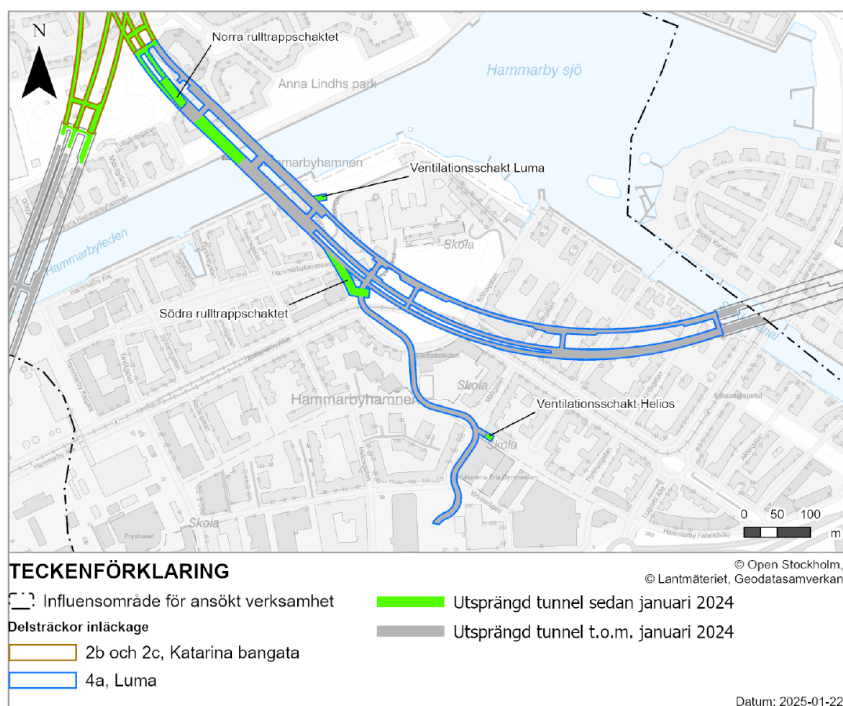

Figur 12. Uppmätt inläckage för delsträckorna 2b och 2c Katarina bangata visas i den blå grafen. Inläckaget är baserat på veckovisa mätningar och redovisas som liter per minut. Inläckageprognos utifrån framdrift visas gemensamt för 2b och 2c med svart heldragen linje för byggtiden och svart streckad linje för drifttiden. Det totala villkoret visas med streckad orange linje för byggtiden och streckad lila linje för drifttiden (detta också utifrån det samlade värdet för delsträckorna). Den streckade bruna linjen visar det yrkade villkorsvärdet för drifttiden för delsträckorna.

6.2.4 4a Luma

Arbetsläge och framdrift

Vid inlämnandet av ansökan var delsträckan utdriven till 85 %. I slutet av december 2024 var ca 99% av delsträckan utdriven, se Figur 13 nedan. Det som kvarstår är genomslag i det norra rulltrappsschaktet vid Vintertullstorget på Södermalm och det södra rulltrappsschaktet vid Luma i Hammarby Sjöstad. Mättdammar norrut mot delsträcka 2b och 2c Katarina bangata samt söderut mot delsträcka 4b Sickla är byggda och i drift.

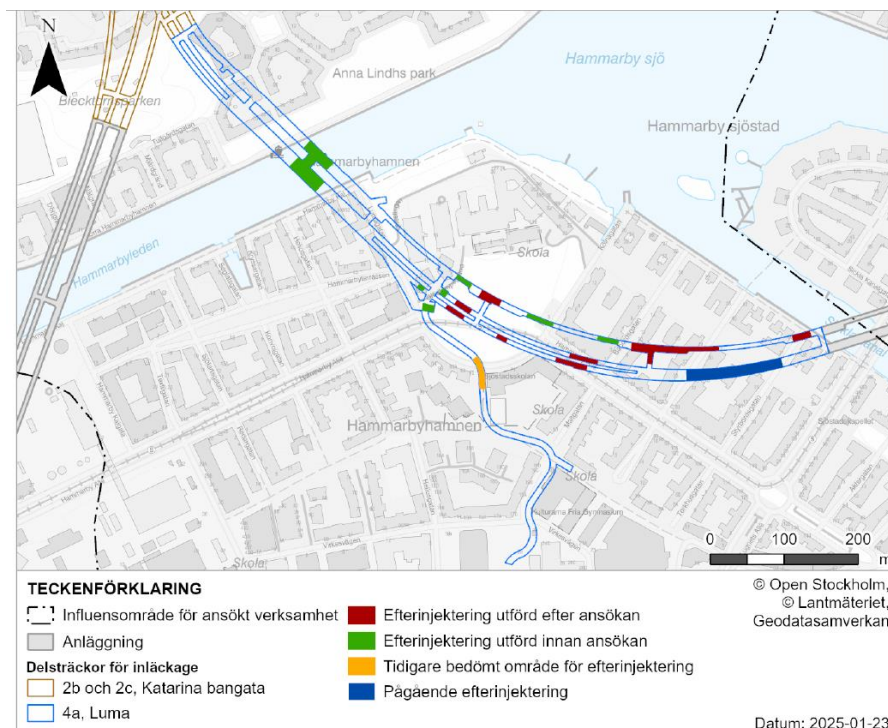

Figur 13. Framdrift tunnel delsträcka 4a Luma.

Utförd tätning

Inom delsträcka 4a Luma har det utförts förinjektering enligt injekteringskoncept behovsanpassad IK3 och anpassad injektering för rulltrappsschakten med hänsyn till en omgivning med låg bergtäckning och närhet till annan infrastruktur. Det har dessutom utförts systematisk och behovsanpassad efterinjektering både i spår- och servicetunnlar. Innan inlämnandet av ansökan hade viss efterinjektering redan utförts, dels i servicetunneln, dels i arbetstunneln. Efter att ansökan lämnades in i mars 2024 har efterinjekteringsinsatserna fortsatt. Omfattande efterinjektering har utförts i flertalet områden i spår- och servicetunnel, se Figur 14 nedan. Efterinjekteringen har utförts enligt den metodik med systematisk efterinjektering som beskrevs i ansökningshandlingarna. Efterinjektering pågår fortsatt inom delsträcka 4a Luma.

Det finns ett område i arbetstunneln där efterinjektering tidigare bedömts vara möjlig men där projektet idag inte ser något behov. Dels skulle det innebära stor påverkan på projektets färdigställandetid, dels skulle det inte få någon miljömässig effekt.

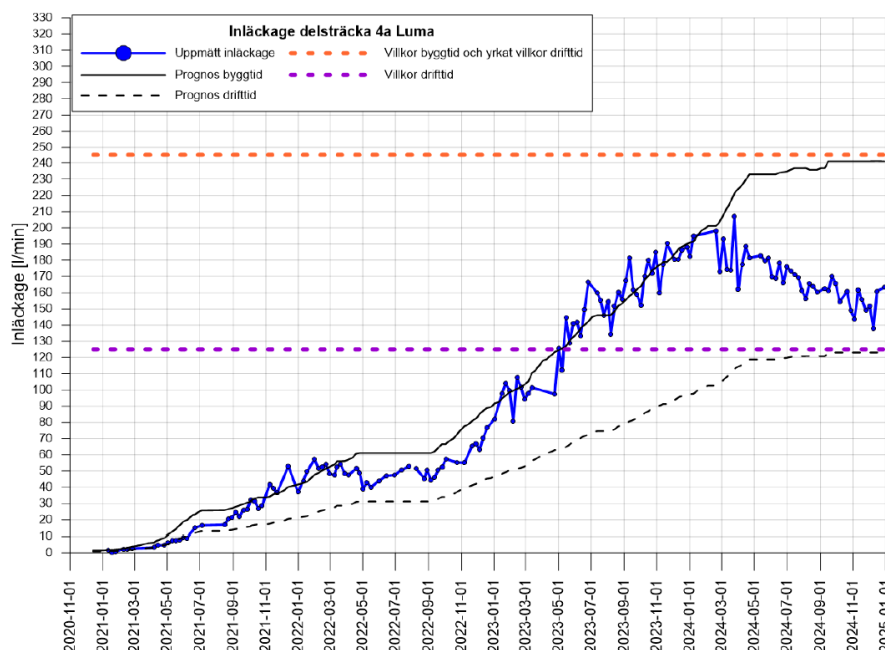
Figur 14. Utförd och pågående efterinjektering inom delsträcka 4a Luma.

Inläckage

För delsträcka 4a Luma låg uppmätt inläckage vid inlämnandet av ansökan på ca 190 l/min. Då kvarstod ca 340 m tunnel att driva samt flertalet bergschakt. Sedan dess har tunneln brutits ut till fullo, liksom ventilationsschakten. Genomslag kvarstår för det norra och södra rulltrappsschaktet. Mängden inläckande grundvatten har sedan årsskiftet 2023/2024 minskat och ligger på 160-165 l/min i december 2024, se Figur 15 nedan. Inläckaget ligger fortfarande över villkorsvärdet för drifttiden.

En viss inläckageminskning kan ses av de efterinjekteringsinsatser som utförts efter att ansökan skickats in. För en del av servicetunneln där tvärtunneln förbinder till dubbelspår kan en minskning på cirka 5-10 l/min ses. I övriga delar har efterinjekteringen inte gett någon mätbar effekt på mängden inläckande grundvatten.

Under den pågående efterinjekteringen har det uppstått svårigheter med att få till kvalitetssäkra inläckagemätningar. Detta beror på att botten grävs upp under efterinjekteringen vilket leder till att vatten magasineras och inte fångas upp i mätningarna. Det bidrar till osäkra inläckagemätningar. Exakt vad inläckaget ligger på i dagsläget är inte säkerställt och det kan visa sig vara högre när arbetena med efterinjektering blir klara. De kvarstående arbetena med jord- och bergschaktet för norra uppgången på Södermalm och bergschaktet för södra uppgången i Hammarby Sjöstad kan också bidra till att mängden inläckande grundvatten ökar.

Figur 15. Uppmätt inläckage för delsträcka 4a Luma visas i den blå grafen. Inläckaget är baserat på veckovisa mätningar och redovisas som liter per minut. Inläckageprognos utifrån framdrift visas med svart heldragen linje för byggtiden och svart streckad linje för drifttiden. Det totala villkoret visas med streckad orange linje för byggtiden och streckad lila linje för drifttiden. Den streckade orangea linjen visar också det yrkade villkorsvärdet för drifttiden för delsträckan.

Grundvatten och utförd infiltration

Grundvattenpåverkan i jord, orsakad av Regionens arbeten, är sedan tidigare konstaterad i två mindre områden i Hammarby Sjöstad. Infiltration har pågått i området sedan 2021 vilket upprätthåller grundvattennivåerna i nästan hela grundvattenmagasinet. Infiltration pågår fortsatt i området med flöden på ca 15–45 l/min. Infiltrationsinsatserna i Hammarby Sjöstad ger god effekt. Under hösten 2024 testades möjlighet till infiltration i två grundvattenrör inom det område som har en grundvattenpåverkan i jord. Testen visade att infiltration i båda rören har god effekt på grundvattennivåerna i närområdet vilket skulle innebära att hela områdets nivåer kan upprätthållas med infiltration. I början av 2025 kommer två nya infiltrationsanläggningar att byggas i Hammarby Sjöstad och kopplas till de två grundvattenrör som har infiltrationstestats under hösten.

Infiltration har även utförts vid Vintertullstorget med flöden på ca 50 l/min. Grundvattennivåerna upprätthålls med hjälp av infiltrationen.

6.3 Övriga utredningar

6.3.1 PM sättningar

En av underlagsrapporterna till ansökan för vattenverksamhet från 2017 är PM Sättningar (Bilaga C7 till PM Hydrogeologi, 2017). Som underlag för denna rapport utfördes sättningsberäkningar utifrån nya och äldre sonderingar. Efter inkommen synpunkt från Stockholm vatten och avfall (SVOA) har uppdaterade beräkningar

av sättningar utförts inom de områden som omfattas av ansökan från 2024. Under byggtiden har grundvattennivåmätningar utförts i ett flertal grundvattenrör inom influensområdet. Det finns därmed längre tidsserier för grundvattendata idag än innan tunnelbaneutbyggnaden inleddes. De nya beräkningsresultaten skiljer sig inte betydligt från vad som beskrivits i PM Sättningar från 2017. Tidigare beskrivna konsekvenser av eventuell grundvattenpåverkan har inte ändrats.

De kompletterande beräkningsresultaten kommer att delas med SVOA.

6.3.2 Utredning permanent infiltration

Sedan ansökan lämnades in har utredning av permanent infiltration pågått. Alla infiltrationsanläggningar som använts under byggskedet kommer inte behövas under driftskedet. Behov av permanent infiltration har beskrivits i PM Hydrogeologi för de områden som berörs av ansökan men utvärderas även löpande.

För de anläggningar som ska användas under driftskedet utreds olika vattenkällor. Permanent infiltration med vatten från det kommunala ledningsnätet, dränvatten från tunnelns reningsanläggning samt ytvatten från Hammarby kanal har utretts. Utredningen är en förstudie med fokus på kostnad och tekniska lösningar.

Vatten från tunnelanläggningens reningsstation på Södermalm kan ledas i tunneln till tre olika punkter där schakt för stationsuppgångar eller ventilation leder upp till ytan, varefter nya ledningar behöver föra vattnet vidare till vardera infiltrationsanläggning. För både infiltration med ytvatten och med dränvatten från tunnelanläggningen behöver omfattande ledningsdragningar utföras ovan mark, huvudsakligen i gatumiljö. Infiltration med ytvatten har kunnat avfärdas som alternativ då platskrävande och dyra reningsanläggningar behöver ställas upp i stadsmiljön på vardera sida om Hammarby kanal. Vad som kommer vara den mest lämpliga lösningen under driftskedet kommer att beslutas i samråd med SVOA som äger det kommunala vattennätet i Stockholm.

7. DOMSKÄL

7.1 Rådighet

En verksamhetsutövare ska ha rådighet över vattnet inom det område där verksamheten ska bedrivas. Rådighet över en fastighets vatten har var och en inom det vatten som finns inom hennes eller hans fastighet. Rådighet kan också föreligga genom avtal. Bestämmelserna om krav på rådighet finns i 2 kap. lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet (ofta benämnd restvattenlagen).

I restvattenlagen finns även bestämmelser om rådighet för vissa angivna vattenverksamheter, bl.a. vattenverksamhet som behövs för järnväg (2 kap. 4 § p 6). För sådana verksamheter har sökanden rådighet även om denne varken äger berörda fastigheter eller slutit avtal med fastighetsägarna. Med referens till 1 kap. 1 § 2 stycket i lagen (1995:1649) om byggande av järnväg framgår att vad som föreskrivs om järnväg tillämpas också på tunnelbana och spårväg.

Rådighet utgör en s.k. processförutsättning, som sökanden ska styrka.

Den ansökta verksamheten kommer att bedrivas inom samma fastigheter som när grundtillståndet prövades i 2019 års deldom i mål M 1413-17. Regionen har rådighet över vattnet inom dessa fastigheter genom 2 kap. 4 § punkten 6 restvattenlagen. Regionen har dessutom ingått avtal om upplåtelse av vattenrättslig rådighet med berörda fastighetsägare och har därmed även markåtkomst i tillräcklig omfattning.

Regionen har sammanfattningsvis därmed den rådighet som krävs för den nu ansökta vattenverksamheten.

7.2 Ändring av villkor 3.1

Regionen har ansökt om ett ändringstillstånd med yrkande att under driftskedet få leda bort ytterligare mängder grundvatten längs vissa delsträckor av tillståndsgiven tunnelanläggning. Det har inte framkommit att ansökan i denna del innebär en förändring av anläggningar för grundvattenbortledning jämfört med vad som prövades i 2019 års deldom i mål M 1413-17.

Ansökan grundas på Regionens bedömning att den ansökta verksamheten med ökad grundvattenbortledning är tillståndspliktig. Mark- och miljödomstolen instämmer i den bedömningen med de skäl som Regionen har anfört.

Tillståndet till grundvattenbortledning såsom det är formulerat i 2019 års deldom är nära kopplat till villkor 3.1, som anger en begränsning av hur stor mängd grundvatten som får ledas bort från olika delsträckor under driftskedet.

Tillståndet ger rätt att leda bort allt det i arbetstunnlar, servicetunnlar, tvärtunnlar, spårtunnlar, stationer och uppgångar samt till dessa tillhörande anläggningar inläckande grundvattnet. Villkor 3.1 medför dock en konkret begränsning av Regionens möjlighet att, i syfte att kunna genomföra projektet, fullt ut nyttja tillståndet att leda bort allt inläckande grundvatten under driftskedet.

Tillståndets omfattning bestäms med andra ord genom villkorsbegränsningen. En ändring av mängden bortlett grundvatten, genom en ändring av villkor 3.1, bör därför också ses som en ändring av tillståndet.

Genom en ansökan om ändringstillstånd ges vidare möjlighet att pröva en ökad grundvattenbortlednings påverkan på motstående allmänna och enskilda intressen. På grund av det anförda bedömer mark- och miljödomstolen att det inte finns något hinder mot att pröva ansökan om tillstånd att leda bort ytterligare mängder grundvatten längs de aktuella delsträckorna under drifttiden.

7.3 Miljökonsekvensbeskrivningen

Länsstyrelsen har anfört att miljökonsekvensbeskrivningen fortfarande (efter Regionens kompletteringar samt redovisning under huvudförhandling) är bristfällig avseende redovisning av förorenings-spridning då tillräcklig beskrivning av hittills utförda provtagningar ännu inte skett.

Ett antal fastighetsägare har därtill ifrågasatt om underlaget är fullgott på sätt att riskerna med verksamheten är tillräckligt utredda.

Enligt mark- och miljödomstolens bedömning är utredningsmaterialet tillräckligt för att kunna ligga till grund för prövningen av ansökan. Vad länsstyrelsen anfört om redovisning av provtagning kan med fördel ske redan inom ramen för pågående kontrollprogram. Det faktum att länsstyrelsen överlämnat tillsynen i denna del till miljöförvaltningen inom Stockholm stad hindrar inte länsstyrelsen från att begära in den informationen. Den upprättade miljökonsekvensbeskrivning, med successivt gjorda kompletteringar inklusive förtydliganden under huvudförhandlingen, kan därmed godkännas eftersom såväl samråd och förfarande som dokumentation uppfyller kraven i 6 kap. miljöbalken. Den specifika miljöbedömningen kan med detta slutföras.

7.4 Miljökvalitetsnormer

Mark- och miljödomstolen delar Regionens bedömning att den sökta verksamheten inte kommer att medföra någon försämring av berörda vattenförekomstens status och inte heller äventyra uppnåendet av gällande miljökvalitetsnormer för dessa. Verksamheten bedöms inte heller medföra någon påverkan på annan miljökvalitetsnorm för annat än vatten. Den sökta verksamheten är därmed tillåtlighet enligt 5 kap. 4 och 5 §§ miljöbalken.

7.5 Tillåtlighet

Med referens till miljötillståndet enligt 2019 års deldom i mål M 1413-17 samt Trfikverkets fastställelse av järnvägsplan i beslut TRV 2018/114931 den 12 september 2019 är lokaliseringen av den aktuella anläggningen slutligt bestämd. Detta betyder att mark- och miljödomstolens uppgift främst är att, vid en prövning enligt miljöbalken, bestämma vilka villkor och andra bestämmelser som ska gälla för den ansökta verksamheten.

Mark- och miljödomstolen bedömer att det inte finns något hinder mot att meddela tillstånd enligt ansökan.

Vad BEW Fastighetsbolag Renstiernas AB m.fl. anfört i frågan om den valda tätningsmetoden uppfyller kravet på bästa möjliga teknik eller ej motiverar ingen annan bedömning avseende verksamhetens tillåtlighet.

7.6 Villkor

Regionen har sammanfattningsvis yrkat att mark- och miljödomstolen ska *i första hand* meddela tillstånd till att från tunnlar och övriga anläggningar i berg för tunnelbana till Nacka och Söderort, under driftskedet, leda bort ytterligare grundvatten, jämfört med vad som gäller enligt villkor 3.1 i befintligt tillstånd, får läcka in till tunnelanläggningen enligt följande.

Delsträcka	Längdmätning	Tillkommande inläckage	Totalt inläckage
Saltsjön	km 1+170 till km 1+650	100 l/min	200 l/min
2a, Sofia	km 1+650 till km 2+320	70 l/min	150 l/min
2b, Katarina bangata mot söderort	km 2+320 till km 2+920	45 l/min	110 l/min
2c, Katarina bangata mot Nacka	km 2+320 till km 2+810		
4a, Luma	km 2+810 till km 3+850	120 l/min	245 l/min

I andra hand har Regionen yrkat att mark- och miljödomstolen ska meddela tillstånd till att från tunnlar och övriga anläggningar i berg för tunnelbana till Nacka och söderort, under driftskedet, leda bort ytterligare grundvatten, jämfört med vad som gäller enligt villkor 3.1 i befintligt tillstånd, får läcka in till tunnelanläggningen enligt följande.

Delsträcka	Längdmätning	Tillkommande inläckage	Totalt inläckage
Saltsjön	km 1+170 till km 1+650	30 l/min	130 l/min
2a, Sofia	km 1+650 till km 2+320	60 l/min	140 l/min
2b, Katarina bangata mot söderort	km 2+320 till km 2+920	30 l/min	95 l/min
2c, Katarina bangata mot Nacka	km 2+320 till km 2+810		

Om Regionens andrahandsyrkande bifalls bör villkor 3.1 justeras enligt följande:

3.1. Under drifttiden får inläckage av grundvatten i tunnelanläggningar inte överstiga de värden som anges i nedanstående tabell. Värdena avser grundvatten som läcker in till samtliga bergdelar under driftskedet. Nedanstående värden gäller som begränsningsvärde och månadsmedelvärde för maximalt inläckage till permanenta anläggningar och arbetstunnlar, angivet som liter per minut, inom respektive delområde. Villkoret ska anses vara uppfyllt om minst 9 av 12 uppmätta månadsmedelvärden under en rullande tolv månadersperiod understiger nedanstående värden. För delsträckorna Saltsjön, 2a Sofia samt 2b och 2c Katarina bangata mot söderort respektive mot Nacka ska värdena i stället gälla som begränsningsvärde och årsmedelvärde beräknat som medelvärde över en rullande tolv månadersperiod.

Mark- och miljödomstolen gör inledningsvis följande bedömning.

Presenterad utredning i målet visar att Regionen har genomfört pågående verksamhet med hög ambitionsnivå och med god organisation. Utförda arbeten, inklusive relativt extensiv efterinjektering i vissa berörda delsträckor, har till stor del inneburit att meddelade villkor för drifttiden kan innehållas. Trots detta är förutsättningarna att innehålla meddelade villkor för delsträckorna 2a Sofia och 4a Luma små, samtidigt som marginalen till meddelade villkor för delsträckorna 2b och 2c Katarina bangata är liten respektive för Saltsjön osäker. Ytterligare efterinjektering än den som utförts riskerar skada utfört arbete på sätt att lägre inläckage inte kan garanteras.

Utredningen visar därtill att ökad grundvattenbortledning med viss säkerhet inte innebär en större påverkan i nivå eller till yta än den påverkan som prognosticerats vid provningen för grundtillståndet.

Med referens till ovanstående delar domstolen Regionens uppfattning att ändrad arbetsmetodik i detta skede med syfte att möjliggöra så kallad betonginklädnad (vilket är nollalternativet för nu aktuell ansökan) vare sig är miljömässigt motiverad eller ekonomiskt rimlig samt att ändrad arbetsmetodik även är arbetsmiljömässigt utmanande. Av denna anledning bör gällande villkor för drifttiden mildras för nu angivna delsträckor på sätt att grundvattenbortledningen (inläckaget) tillåts öka. Frågan för domstolen är till vilken storlek inläckaget kan tillåtas öka utan att verksamheten samtidigt tillåts ta allt för stor andel av den tillgängliga vattenbalansen inom berörda delsträckor (och på detta sätt hindra eller försvåra andra framtida nyttiga verksamheter).

Mark- och miljödomstolen övergår till att bedöma föreslagna villkor för inläckage.

Saltsjön

Med stöd i vad som slutligt redovisats i utredningen framstår Regionens förstahandsyrkande allt för högt i jämförelse med såväl vid årsskiftet observerat inläckage som gällande prognos. Däremot bedöms ett totalt inläckage om 130 l/min enligt andrahandsyrkandet vara väl avvägt och motiverat med tanke på avsaknad av egentliga skyddsobjekt. Därmed bifalls andrahandsyrkandet för denna delsträcka.

2a, Sofia

Inläckaget till denna delsträcka ligger för närvarande över meddelat villkor för drifttiden samt även klart över gällande prognos. Några större bergarbeten är dock inte kvar att utföra varför nu observerade flöden till anläggningen bör ses som relativt stabila. Med stöd i utredningen kan det dock inte uteslutas att nuvarande inflöde kan variera, samtidigt som kunskapen om såväl skyddsobjekt som påverkan beroende av den pågående verksamheten är hög.

Med referens till ovanstående bedöms det motiverat att bifalla Regionens andrahandsyrkande om ett totalt inläckage av 140 l/min.

2b och 2c, Katarina bangata

Inläckaget till dessa två delsträckor bör inledningsvis på sätt som Regionen föreslagit (mycket beroende av relativt komplicerad geometri samt gjorda observationer under arbetet) anges som ett samlat inläckage i stället för separat som i grundtillståndet. Delsträckorna är belägna inom ett område på Södermalm där kunskapen är lägre än för andra områden i fråga om hur omfattande en grundvattenpåverkan kumulativt blir tillsammans med andra redan tillståndsgivna anläggningar. Permanent skyddsinfiltration är trolig nödvändig åtgärd för att förhindra skada. Utredningen i målet visar med tillräcklig styrka att en sådan är möjlig med god effekt.

Nuvarande inläckage är såväl under meddelat villkor för drifttiden som marginellt under gällande prognos. Trots detta delar domstolen Regionens uppfattning att marginalen till gällande villkor är allt för liten. Däremot är, med referens till vad som framgår ovan, föreslaget förstahandsyrkande för stort varför andrahandsyrkande om totalt 95 l/min är mer motiverat ur ett försiktighetsperspektiv. Därmed bifalls andrahandsyrkandet för denna delsträcka.

4a Luma

Detta område avviker i jämförelse med andra delsträckor med avseende på bergkvalitet samtidigt som tunnelanläggningen i större omfattning drivs längs hydrauliskt aktiva spricksystem än tvärs desamma. Spricktätheten är större kombinerat med mer grafitrikt berg samt mer leromvandlade spricksystem. Detta har sammantaget inneburit att utförd efterinjektering inte har gett så positiva resultat för denna delsträcka som för övriga delsträckor. På samma sätt som för delsträcka 2a Sofia ligger inläckaget över såväl meddelat villkor för drifttiden som gällande prognos. I motsats till för nu övriga aktuella delsträckor har Regionen valt att inte framställa något andrahandsyrkande för denna delsträcka då det finns en större osäkerhet i fråga om vattenmagasinerings som resultat av uppgrävning i samband med utförande av efterinjektering.

Med stöd i redovisad omgivningspåverkan tillsammans med redovisning av pågående och planerad skyddsinfiltration vilken troligen kommer bli permanent samt berörda skyddsobjekt finner domstolen att Regionens förstahandsyrkande om en total mängd om 245 l/min kan godtas.

Den närmare utformning av villkoret för delsträckorna Saltsjön, 2a Sofia samt 2b och 2c Katarina bangata

Mark- och miljödomstolen kommer sammanfattningsvis fram till att föreslagen utformning för godtagna andrahandsyrkanden – som begränsningsvärde och årsmedelvärde beräknade som medelvärde över en rullande tolv månadersperiod – ska bifallas, något som länsstyrelsen även vitsordat.

Villkor 3.1 ska därför formuleras i enlighet med Regionens andrahandsyrkande, dock med viss språklig justering enligt vad som framgår av domslutet.

7.7 Yrkanden om provotid

Länsstyrelsen har yrkat att ett tillstånd under en provotid bör föreskrivas med, i korthet, föreskrifter om provotidsvillkor avseende dels; (i) utredning om lämplig vattenresurs för infiltration under driftskedet och att det i avvaktan på ett slutligt villkor i denna del ska föreskrivas att projektering ska ske på så sätt att användandet av dränvatten för infiltration inte försvåras, dels (ii) utredning avseende risk knuten till föroreningsspredning i grundvatten beroende av grundvattenbortledningen.

Ett antal fastighetsägare har yrkat att frågan om ersättningsskador på fastigheter till följd av verksamheten ska skjutas upp under en provotid.

Mark- och miljödomstolen gör följande bedömning.

Med referens till vad som slutligt presenterats av Regionen vid huvudförhandlingen delar domstolen slutsatsen att ytvatten kan avfärdas för infiltration samt att dränvatten möjligen kan användas men kräver ledningsdragning i mark. Frågan hanteras bäst i dialog mellan Regionen och Stockholm Vatten och Avfall AB samt Stockholm stad på sätt som redan påbörjats, varför länsstyrelsens yrkande i denna del avslås.

I fråga om yrkande avseende utredning på visst sätt gällande föroreningspredning beroende på nu utökad grundvattenbortledning konstateras följande. Utredningen i målet visar med styrka att grundvattenpåverkan för stora delar av anläggningen är mindre än vad som förutsågs i befintligt grundtillstånd. Nu medgiven utökad grundvattenbortledning för vissa delsträckor sker utan att det förväntade påverkansområdet blir större än vad som redan prövats. Gällande kontrollprogram inkluderar provtagning.

Med stöd i ovanstående finner domstolen att omgivningspåverkan genom grundvattenbortledning ur tunnelanläggningen redan är hanterad på ett ändamålsenligt sätt och att det inte finns hinder för tillsynsmyndigheten att agera inom ramen för gällande kontrollprogram. Länsstyrelsens yrkande i denna del ska därför avslås.

När det slutligen gäller frågor om reglering av skada på byggnader och mark visar utredningen att nu aktuell ökad grundvattenbortledning inte ökar risken för skada på sätt att denna föranleder ett särskilt provotidsförfarande. I det fall skada ändå uppkommer på mark, byggnader eller anläggningar får domstolen påminna om att det hanteras som s.k. oförutsedd skada på samma sätt som detta regleras 2019 års deldom i mål M 1431-17. Det ska noteras att eventuell skada på energibrunnar redan regleras inom ramen för den i grundtillståndet beslutade provotidsutredningen. Fastighetsägarnas yrkande i denne del avslås därmed.

7.8 Arbetstid och oförutsedd skada

Regionens yrkande avseende arbetstid och oförutsedd skada kan godtas med den justering som framgår av domslutet.

7.9 Verkställighetsförordnande

När det finns skäl till det får mark- och miljödomstolen enligt 22 kap. 28 § första stycket miljöbalken förordna att tillståndet till en verksamhet får tas i anspråk även om domen inte har vunnit laga kraft.

Region Stockholm har anfört vägande skäl för att få ta domen i anspråk innan den har vunnit laga kraft (se avsnitt 3.13 ovan), varför ett verkställighetsförordnande ska meddelas.

7.10 Övriga yrkanden

Övriga yrkanden eller förslag som inte tillgodosetts genom uttryckliga åtaganden från Regionens sida eller annars behandlats i denna dom, ska avslås.

7.11 Prövningsavgiften

Den preliminärt beslutade prövningsavgiften om 36 024 kr ska fastställas slutligt.

7.12 Rättegångskostnader

Yrkanden

Länsstyrelsen har yrkat ersättning med 112 000 kr, allt avseende arbete.

Bolag inom Vasakronankoncernen (advokat Carolina Gustavssons huvudmän) har yrkat ersättning med 46 800 kr för ombudsarvode.

Fastighets AB Brogatan och Ljungberggruppen Fastighets AB Tx31 (advokaterna Carolina Gustavsson och Caroline Winjes huvudmän) har yrkat ersättning med 64 750 kr för ombudsarvode.

Fastighets AB Tegelviksgatan 32 (advokat Sara Erdholm och jur.kand. Erik Anderssons huvudman) har yrkat ersättning med 50 734 kr för ombudsarvode exklusive mervärdesskatt.

Hiby Aktiebolag (advokat Robin Håkansson och jur.kand. Victoria Viklunds huvudman) har yrkat ersättning med 62 320 kr för ombudsarvode exklusive mervärdesskatt.

Gamla Livförsäkringsaktiebolaget SEB Trygg Liv (publ) (advokat Robin Håkansson och jur.kand. Victoria Viklunds huvudman) har yrkat ersättning med 65 300 kr för ombudsarvode exklusive mervärdesskatt.

Kungsleden Godsvagnen AB (advokat Mikaela Hansel Holmgrens huvudman) har yrkat ersättning med 15 400 kr för ombudsarvode exklusive mervärdesskatt.

Karin Gunnarsson, Johan Gunnarsson och Marie Gunnarsson (advokat Mikaela Hansel Holmgrens huvudmän) har yrkat ersättning med 19 250 kr, varav 15 400 kr avser ombudsarvode och 3 850 kr avser mervärdesskatt.

Brf Hamnkranen (advokat Mikaela Hansel Holmgrens huvudman) har yrkat ersättning med 19 250 kr, varav 15 400 kr avser ombudsarvode och 3 850 kr avser mervärdesskatt.

Sjöstadens västra sopsug samfällighetsförening (advokat Mikaela Hansel Holmgrens huvudman) har yrkat ersättning med 15 400 kr för ombudsarvode exklusive mervärdesskatt.

Bolag i Folksamfären (advokat Mikaela Hansel Holmgrens huvudman) har yrkat ersättning med 70 259,96 kr, varav 63 000 kr avser ombudsarvode och 7 259,96 kr avser mervärdesskatt för de bolag som inte är momspliktiga eller som inte fullt ut kan göra avdrag för mervärdesskatt.

Primula Byggnads AB samt Johan Humble och Gunnar Kusoffsky (advokat Mikaela Hansel Holmgrens huvudmän) har yrkat ersättning med 73 875,38 kr, 63 000 kr avser ombudsarvode och 10 875,38 kr avser mervärdesskatt för de huvudmän som inte är momspliktiga eller som inte fullt ut kan göra avdrag för mervärdesskatt.

Bygg och Fastighets AB Järntorget (fastighetsjurist Liselott Rosecrans huvudman) har yrkat ersättning med 21 470 kr, varav 12 520 kr avser ombudsarvode och 8 950 kr avser tekniskt biträde, båda exklusive mervärdesskatt.³

Holmia Fastigheter AB (fastighetsjurist Liselott Rosecrans huvudman) har för fastigheten *Obeliken 23* yrkat ersättning med 12 540 kr, varav 8 065 kr avser ombudsarvode och 4 475 kr avser tekniskt biträde, båda exklusive mervärdesskatt.⁴

Peter Johnzon (fastighetsjurist Liselott Rosecrans huvudman) har för fastigheten *Obeliken 23* yrkat ersättning med 11 730 kr, varav 7 255 kr avser ombudsarvode och 4 475 kr avser tekniskt biträde, båda exklusive mervärdesskatt.⁵

Fastighets AB Tegelslagaren 2 (fastighetsjurist Liselott Rosecrans huvudman) har yrkat ersättning med 21 470 kr, varav 12 520 kr avser ombudsarvode och 8 950 kr avser tekniskt biträde, båda exklusive mervärdesskatt.⁶

³ För delposter och summering, se aktbil. 280 och 281. I aktbil. 280 har delposten tekniskt biträde uppenbart felaktigt angetts till 8 850 kr.

⁴ För delposter och summering, se aktbil. 280 och 282.

⁵ För delposter och summering, se aktbil. 280 och 283. Ersättning yrkas inte för mervärdesskatt.

⁶ För delposter och summering, se aktbil. 280 och 284.

Fastighets AB Tegelslagaren 11 (fastighetsjurist Liselott Rosecrans huvudman) har för fastigheten *Tegelslagaren 11* yrkat ersättning med 12 675 kr, varav 8 200 kr avser ombudsarvode och 4 475 kr avser tekniskt biträde, båda exklusive mervärdesskatt.⁷

Ann Hedberg Fastighets AB (fastighetsjurist Liselott Rosecrans huvudman) har för fastigheten *Tegelslagaren 11* yrkat ersättning med 11 865 kr, varav 7 390 kr avser ombudsarvode och 4 475 kr avser tekniskt biträde, båda exklusive mervärdesskatt.⁸

Fastighets AB Tegelslagaren 12 (fastighetsjurist Liselott Rosecrans huvudman) har för fastigheten *Tegelslagaren 12* yrkat ersättning med 14 565 kr, varav 10 090 kr avser ombudsarvode och 4 475 kr avser tekniskt biträde, båda exklusive mervärdesskatt.⁹

Fastighets AB Nytorgsgatan (fastighetsjurist Liselott Rosecrans huvudman) har för fastigheten *Tegelslagaren 12* yrkat ersättning med 11 190 kr, varav 6 715 kr avser ombudsarvode och 4 475 kr avser tekniskt biträde, båda exklusive mervärdesskatt.¹⁰

Handelsbolaget M Johnzon & Co (fastighetsjurist Liselott Rosecrans huvudman) har yrkat ersättning med 20 660 kr, varav 11 710 kr avser ombudsarvode och 8 950 kr avser tekniskt biträde, båda exklusive mervärdesskatt.¹¹

Kapsylen ekonomisk förening (fastighetsjurist Liselott Rosecrans huvudman) har yrkat ersättning med 26 836 kr, varav 12 520 kr avser ombudsarvode, 8 950 kr avser tekniskt biträde och 5 367 kr avser mervärdesskatt.¹²

Anne Hansdotter Hedberg (fastighetsjurist Liselott Rosecrans huvudman) har för fastigheten *Tegelslagaren 13* yrkat ersättning med 26 838 kr, varav 12 520 kr avser ombudsarvode, 8 950 kr avser tekniskt biträde och 5 368 kr avser mervärdesskatt.¹³

Anne Hansdotter Hedberg (fastighetsjurist Liselott Rosecrans huvudman) har för fastigheten *Tegelslagaren 14* yrkat ersättning med 11 750 kr, varav 2 800 kr avser ombudsarvode och 8 950 kr avser tekniskt biträde.¹⁴

BEW Fastighetsbolag Renstiernas AB (fastighetsjurist Liselott Rosecrans huvudman) har yrkat ersättning med 20 660 kr, varav 11 710 kr avser ombudsarvode och 8 950 kr avser tekniskt biträde, båda exklusive mervärdesskatt.¹⁵

⁷ För delposter och summering, se aktbil. 280 och 285.

⁸ För delposter och summering, se aktbil. 280 och 286.

⁹ För delposter och summering, se aktbil. 280 och 287.

¹⁰ För delposter och summering, se aktbil. 280 och 288.

¹¹ För delposter och summering, se aktbil. 280 och 289.

¹² För delposter och summering, se aktbil. 280 och 290.

¹³ För delposter och summering, se aktbil. 280 och 291.

¹⁴ För delposter och summering, se aktbil. 280 och 292. Ersättning för mervärdesskatt yrkas inte för arbete kopplat till fastigheten Tegelslagaren 14.

¹⁵ För delposter och summering, se aktbil. 280 och 293.

Brf Kritan i Stockholm (fastighetsjurist Liselott Rosecrans huvudman) har yrkat ersättning med 28 188 kr, varav 13 600 kr avser ombudsarvode, 8 950 kr avser tekniskt och 5 638 kr avser mervärdesskatt.¹⁶

Brf Bjursholmsparken (fastighetsjurist Liselott Rosecrans huvudman) har yrkat ersättning med 20 763 kr, varav 7 660 kr avser ombudsarvode, 8 950 kr avser tekniskt biträde och 4 153 kr avser mervärdesskatt.¹⁷

Brf Kroken 11 (fastighetsjurist Liselott Rosecrans huvudman) har yrkat ersättning med 25 825 kr varav 11 710 kr avser ombudsarvode, 8 950 kr avser tekniskt biträde och 5 165 kr avser mervärdesskatt.¹⁸

Brf Eken nr 6 u.p.a (fastighetsjurist Liselott Rosecrans huvudman) har yrkat ersättning med 26 837 kr 50 öre, varav 12 520 kr avser ombudsarvode, 8 950 kr avser tekniskt biträde och 5 367 kr 50 öre avser mervärdesskatt.¹⁹

Brf Trivselhem nr. 1 (fastighetsjurist Liselott Rosecrans huvudman) har yrkat ersättning med 27 850 kr, varav 13 330 kr avser ombudsarvode, 8 950 kr avser tekniskt biträde och 5 570 kr avser mervärdesskatt.²⁰

Brf Båtsmannen Större 78 (fastighetsjurist Liselott Rosecrans huvudman) har yrkat ersättning med 25 825 kr, varav 11 710 kr avser ombudsarvode, 8 950 kr avser tekniskt biträde och 5 165 kr avser mervärdesskatt.²¹

Brf Sjöstadsplanaden 1 (fastighetsjurist Liselott Rosecrans huvudman) har yrkat ersättning med 19 750 kr, varav 6 850 kr avser ombudsarvode, 8 950 kr avser tekniskt biträde och 3 950 kr avser mervärdesskatt.²²

Region Stockholms inställning

Regionen bestrider skäligheten i de belopp som yrkas av sakägarna, men medger det yrkade beloppet från länsstyrelsen. Skälen för Regionens inställning är följande.

Som framgår av 18 kap. 8 § rättegångsbalken ska ersättning för rättegångskostnad fullt motsvara kostnaden för rättegångens förberedande och talans utförande samt arvode till ombud eller biträde såvitt kostnaden varit påkallad för tillvaratagande av partens rätt. Kostnader för ombudsarvoden, som utgör den absolut största delen av i detta mål framställda ersättningsanspråk, ska i första hand bestämmas med hänsyn till målets beskaffenhet och omfattning och den omsorg och skicklighet med vilken arbetet har utförts, snarare än den tid som har lagts ned (jfr NJA 1997 s. 854).

¹⁶ För delposter och summering, se aktbil. 280 och 294.

¹⁷ För delposter och summering, se aktbil. 280 och 295.

¹⁸ För delposter och summering, se aktbil. 306, jfr aktbil. 280 och 296.

¹⁹ För delposter och summering, se aktbil. 306, jfr aktbil. 280 och 297.

²⁰ För delposter och summering, se aktbil. 306, jfr aktbil. 280 och 298.

²¹ För delposter och summering, se aktbil. 306, jfr aktbil. 280 och 299. Delposten ombudsarvode har korrigerats till 11 710 kr, se tjänsteanteckning. Yrkandet summerar till 28 825 kr.

²² För delposter och summering, se aktbil. 280 och 296.

Vidare är det, som också mark- och miljödomstolen framhållit i tidigare prövningar (se exempelvis dom den 12 december 2022 i mål nr M 8733-21), sökanden som är ansvarig för att underlaget i målet är tillräckligt omfattande och relevant för prövningen. En motparts egna utredningskostnader bör endast undantagsvis utgöra ersättningsgilla rättegångskostnader. En motpart har alltså inte något ansvar för att underlaget i prövningen ska bli komplett och relevant, och kan inte heller räkna med ersättning för kostnader som avser framtagandet av sådant material. I stället avser rätten till ersättning för tekniskt biträde i första hand biträde med att tillgodogöra sig ett ofta omfattande och tekniskt komplicerat material.

Länsstyrelsen har yrkat ersättning om 112 000 kr för totalt 140 timmars arbete. Regionen konstaterar att länsstyrelsen har en betydande roll vid tillståndsprövningar av vattenverksamhet, både i egenskap av tillsynsmyndighet och för att tillvarata de allmänna intressena, och att detta ansvar kan kräva en omfattande arbetsinsats för att tillgodogöra sig ansökan och underlagshandlingarna. Länsstyrelsen har också inkommit med två längre yttranden med ingående resonemang om såväl till-låtlighets- som villkorsfrågor, samt deltagit med ett flertal handläggare vid huvud-förhandlingen. Regionen menar att länsstyrelsens arbetsinsats har varit motiverad sett till deras roll och ansvar i prövningen. Regionen medger därför länsstyrelsens yrkande.

Vad gäller de framställda ersättningsanspråken från sakägare konstaterar Regionen att dessa uppgår till stora belopp (totalt drygt 900 000 kr). Regionen anser att samtliga ombud som har inkommit med yrkanden om ersättning för sina huvud-mäns räkning har haft möjlighet att tillvarata sina huvudmäns rätt med mindre omfattande insatser, och att framställda ersättningsanspråk därmed framstår som väl tilltagna. Majoriteten av ombuden har företrätt fler än en sakägare och har därmed haft goda möjligheter till samordning i arbetet med att förbereda och utföra sina huvudmäns talan. Regionen anser därför att det är relevant att bedöma skäligheten i ombudsarvodena utifrån det samlade anspråket från respektive ombuds huvudmän.

Det samlade ersättningsanspråket från advokaterna Carolina Gustavssons och Carolina Winjes huvudmän uppgår till cirka 110 000 kr exklusive moms. Ombuden har sammantaget företrätt fyra sakägare med fem fastigheter och har i målet inkommit med två yttranden för sina huvudmäns räkning (aktbil. 77 och 190). Det första yttrandet är på fyra sidor och innehåller en kortfattad redogörelse för sakägarnas inställning, en redovisning av aktuella fastigheters grundläggning, samt information om rättigheter till fastigheterna. Det andra yttrandet är på en sida, och innehåller en sammanfattning av sakägarnas inställning. Regionen ifrågasätter inte att det, utöver det arbete som har krävts för att upprätta yttrandena, också har krävts en viss arbetsinsats för att läsa igenom ansökningshandlingarna och övrigt underlag i målet, göra överväganden tillsammans med huvudmännen och delta vid huvudför-handlingen m.m. Regionen anser dock att det framställda ersättningsanspråket för ombudsarvode på totalt cirka 110 000 kr framstår som väl tilltaget mot bakgrund av vad som redogjorts för ovan. Regionen bestrider därför framställda ersättnings-anspråk från sakägarna, och vitsordar i stället ett belopp om totalt 90 000 kr.

Det samlade ersättningsanspråket för ombudsarvode från advokaten Sara Erdholms och den biträdande juristen Erik Anderssons huvudmän uppgår till cirka 50 000 kr exklusive moms, och för advokaten Robin Håkanssons och den biträdande juristen Victoria Viklunds huvudmän uppgår detta belopp till cirka 130 000 kr exklusive moms. Ombuden har inkommit med totalt tre yttranden för sina huvudmäns räkning, vilka bl.a. innehåller resonemang om tillåtlighets- och villkorsfrågor. Ombuden är verksamma vid en och samma advokatbyrå och bör ha haft goda förutsättningar till samordning ombuden emellan. Regionen menar att det av den anledningen är relevant att se till det samlade anspråket från alla ombudens huvudmän, vilket uppgår till cirka 180 000 kr exklusive moms. Här noteras särskilt att det samlade ersättningsanspråket är drygt 60 % högre än det som framställts av advokaterna Gustavssons och Winjes huvudmän. Detta trots att Gustavsson och Winje tillsammans har företrätt fler sakägare och fastigheter. Regionen menar sammantaget att framställda ersättningsanspråk från advokaterna Erdholms och Håkanssons samt de biträdande juristerna Erik Anderssons och Victoria Viklunds huvudmän är för höga. Regionen vitsordar istället ett belopp om totalt 150 000 kr.

Det samlade ersättningsanspråket från Liselott Rosecrans huvudmän uppgår till drygt 350 000 kr exklusive moms, varav cirka 200 000 kr avser ombudsarvode och cirka 150 000 kr avser kostnader för tekniskt biträde. Rosecrans har företrätt 19 sakägare med 21 fastigheter och har under målets handläggning i mark- och miljödomstolen inkommit med två gemensamma yttranden för sina huvudmäns räkning (aktbil. 220 och 240), samt ett yttrande för var och en av huvudmännen som i princip är identiska (jfr t.ex. aktbil. 111, 113, 115 och 222). Yttrandena är vidare väldigt kortfattade. Det första yttrandet (som givits in för var och en av huvudmännen) är på två sidor, varav en sida innehåller yrkanden och den andra sidan innehåller en kort redogörelse för respektive sakägare och dess fastigheter samt en kort sammanfattning av ett utlåtande som tagits fram av sakägarnas tekniska biträde (se mer nedan). Det andra yttrandet (aktbil. 220) är på en halv sida och innehåller en redogörelse för de sakägare som ombudet företräder och en mycket kort sammanfattning av ett annat utlåtande som tagits fram av det tekniska biträdet. Det tredje yttrandet (aktbil. 240) innehåller två sidor med yrkanden (varav den ena är en upprepning av tidigare framställda yrkanden), samt kommentarer från det tekniska biträdet. Enligt ingivna arbetsbeskrivningar har Rosecrans totalt nedlagt cirka 80 timmar i målet. Regionen anser att denna arbetsinsats inte har varit motiverad med hänsyn till yttrandenas mycket begränsade omfattning och till att mycket administrativt arbete hade kunnat undvikas om ombudet hade ingett ett samlat första yttrande för sina huvudmän i stället för ett stort antal likalydande. Regionen bestrider sammantaget sakägarnas framställda ersättningsanspråk för ombudsarvode, och vitsordar i stället ett belopp om totalt 100 000 kr.

Regionen ifrågasätter vidare rimligheten i det samlade anspråket om cirka 150 000 kr för tekniskt biträde från Rosecrans huvudmän, vilket, enligt ingivna kostnadsräkningar, hänförs till besiktning av fastigheter, genomgång av underlaget i målet, upprättande av utlåtande och deltagande vid huvudförhandlingen. Endast ett utlåtande (aktbil. 222) har, såvitt Regionen kan se, anpassats utifrån specifika sakägare och fastigheter. I övrigt är utlåtandena generella, vilket innebär att det

totalt har varit fråga om fyra utlåtanden, se aktbil. 112 , 221, 222 och 240 (utlåandet i aktbil. 112 är såvitt Regionen kan se detsamma som utlåtandena i aktbil. 114, 116, 118, 120, 122, 126, 128, 130, 132, 134, 136, 138, 140 och 142).

Regionen noterar vidare att utlåtandena till stora delar utgörs av inkopierad text från Regionens tillståndsansökan och senare ingivet underlag. Av ingivna kostnadsräkningar framgår att det tekniska biträdet har nedlagt totalt cirka 280 timmar i målet, vilket Regionen inte anser har varit motiverat med hänsyn till vad det tekniska biträdet faktiskt har presterat i målet. Vidare noteras att det tekniska biträdet har nedlagt cirka 14 timmar på besiktning av områden och fastigheter och med hänsyn till vad som redogjorts för under punkten 3 ovan ifrågasätter Regionen om detta arbete överhuvudtaget kan anses utgöra en ersättningsgill rättegångskostnad. Mot bakgrund av vad som redogjorts för ovan bestrider Regionen sakägarnas framställda ersättningsanspråk för tekniskt biträde, och vitsordar istället ett belopp om totalt 50 000 kr.

Advokaten Mikaela Hansel Holmgrens huvudmäns samlade ersättningsanspråk för ombudsarvode uppgår till cirka 190 000 kr exklusive moms. Ombudet har företrätt 14 sakägare med 10 fastigheter och en gemensamhetsanläggning. Ombudet har, i likhet med Rosecrans, inkommit med ett yttrande för var och en av sina huvudmäns räkning som i princip är ett och samma yttrande (jfr t.ex. aktbil. 179, 180 och 181) samt med ett gemensamt yttrande för samtliga av sina huvudmäns räkning (aktbil. 244). Det yttrande som getts in för var och en av huvudmännen är på cirka fyra sidor och innehåller redogörelser för tidigare handläggning i målet och i anknytande mål, redogörelser för vad Regionen har angett i ansökningshandlingarna och en redovisning av sakägarnas inställning. Det andrayttrandet är mycket kortfattat (en halv sida), i vilket det endast anges att sakägarna vidhåller vad som tidigare redogjorts för i målet. Av ingivna kostnadsräkningar framgår att ombudet har nedlagt totalt cirka 70 timmar i målet, vilket enligt Regionens mening inte kan anses ha varit motiverat med hänsyn till vad ombudet har presterat i målet. Regionen bestrider därför sakägarnas framställda ersättningsanspråk, och vitsordar i stället ett samlat belopp om 100 000 kr.

Rättsliga utgångspunkter

I ansökningsmål om vattenverksamhet ska sökanden svara för sina egna och motpartens kostnader vid miljödomstolen under förutsättning att motparten är att betrakta som sakägare (se 25 kap. 2 § första stycket miljöbalken).

Ersättning för rättegångskostnader ska fullt ut motsvara kostnaden för rättegångens förberedande och talans utförande samt arvode till ombud och biträde, såvitt kostnaden skäligen varit påkallad för tillvaratagande av partens rätt (se 18 kap. 8 § första stycket rättegångsbalken). För att kunna tillgodogöra sig innehållet i en ansökan med ett omfattande och tekniskt komplicerat material får det godtas att en ersättningsberättigad motpart även anlitar tekniskt biträde. Rätten till ersättning för rättegångskostnad i ett ansökningsmål om vattenverksamhet kan alltså avse kostnader för såväl ombud som tekniskt biträde. Det bör påminnas om att ombudsarvode inte i första hand ska bestämmas efter den tid som lagts ned utan med hänsyn till målets beskaffenhet och omfattning och den omsorg och skicklighet med vilken arbetet har utförts (jfr NJA 1997 s. 854).

Det bör även framhållas att det är sökanden som är fullt ut ansvarig för att underlaget i målet är tillräckligt omfattande och relevant för en tillståndsprövning och erforderlig villkorsreglering. Endast undantagsvis bör en motparts egna utredningskostnader utgöra ersättningsgilla rättegångskostnader. Om en motpart anser att sökandens utredning i olika avseenden är bristfällig, bör denne, i stället för att anlita externa konsulter, påkallat bristerna i utredningen för sökanden, alternativt begära att mark- och miljödomstolen förelägger sökanden att komplettera utredningen i angivna hänseenden. Som motpart har man alltså inte något ansvar för att underlaget i en ansökan ska bli komplett och relevant och man kan inte heller räkna med ersättning för rättegångskostnader som avser den typen av utredningsmaterial.

Mark- och miljödomstolens bedömning

För några parter framstår yrkandena som för höga givet vilket arbete som får anses ha varit nödvändigt för att part ska kunna tillvarata sin rätt i målet. I ett fall bedöms dessutom utredningar m.m. av teknisk art ha utförts i större omfattning än som varit nödvändigt. Mark- och miljödomstolen gör följande bedömningar.

Länsstyrelsen har yrkat ersättning med 112 000 kr, vilket vitsordats av regionen. Yrkad ersättning bedöms skälig och ska dömas ut.

Advokat Carolina Gustavsson huvudmän har (för arbete med bolag inom Vasakronankoncernen) har yrkat ersättning för ombudsarvode med sammanlagt 46 800 kr. Yrkad ersättning bedöms skälig och ska dömas ut.

Advokat Carolina Gustavsson och advokat Carolina Winjes huvudmän har (för arbete med Fastighets AB Brogatan och Ljungbergsgruppen Fastighets AB Tx31) yrkat ersättning för ombudsarvode 64 750 kr. I jämförelse med antalet huvudmän och arbete som övriga ombud redovisat, framstår yrkandet som omotiverat högt. Mot bakgrund av det anförda får Fastighets AB Brogatan och Ljungbergsgruppen Fastighets AB Tx31 anses skäligen tillgodosedda med 45 000 kr.

Advokat Mikaela Hansel Holmgrens huvudmän har yrkat ersättning för ombudsarvode som sammantaget uppgår till cirka 187 000 kr. Hon har företrätt ett relativt stort antal huvudmän. I jämförelse med antalet huvudmän och arbete som övriga ombud utfört, framstår yrkandena för bolagen inom Folksamfären respektive Primula Byggnads AB, Johan Humble och Gunnas Kusoffsky som omotiverat höga. Det bör även beaktas att det torde ha funnits goda möjligheter till samordning. Mot bakgrund av det anförda bör ersättning till bolagen inom Folksamfären respektive Primula Byggnads AB, Johan Humble och Gunnas Kusoffsky sättas ned med en tredjedel vardera. Yrkad ersättning i övrigt bedöms skälig och ska dömas ut.

På vissa av beloppen tillkommer mervärdesskatt för huvudmän som inte är mervärdesskattepliktiga. Med hänvisning till påståendet att vissa bolag inte fullt ut kan göra avdrag för mervärdesskatt, godtar domstolen att mervärdesskatt utgör en kostnad för dem.

Advokat Sara Erdholm och jur.kand. Erik Anderssons huvudmän har yrkat ersättning för ombudsarvode med 50 734 kr. Advokat Robin Håkansson och jur.kand. Victoria Viklunds huvudmän har yrkat ersättning för ombudsarvode med drygt 127 000 kr. Yrkandena uppgår sammanlagt till närmare 180 000 kr. Ombuden har företrätt sammanlagt tre huvudmän med var sin fastighet. I jämförelse med antalet huvudmän och arbete som övriga ombud redovisat, framstår yrkandena som omotiverat höga. De får därför anses skäligen tillgodosedda med sammanlagt drygt 150 000 kr, som fördelas i huvudsak proportionellt mellan deras respektive huvudmän.

Fastighetsjuristen Liselott Rosecrans huvudmän har yrkat ersättning för ombudsarvode som sammantaget uppgår till drygt 200 000 kr. Hon har företrätt ett stort antal huvudmän. Yrkad ersättning för ombudsarvode bedöms skälig och ska dömas ut.

Liselott Rosecrans huvudmän har även yrkat ersättning för tekniskt biträde som sammantaget uppgår till drygt 150 000 kr. Den redovisade nedlagda tiden för det tekniska biträdet framstår som omotiverat hög. Det har funnits stora möjligheter till samordning i arbetet för olika fastighetsägare då flera av dem är belägna inom områden där likartade förhållanden råder. Utförda besiktningar av områden och fastigheter framstår många gånger som obehövliga. Det bör även beaktas att det tekniska biträdets skriftliga kommentarer till stor del har ett likartat innehåll. Mot bakgrund av det anförda bör ersättning för tekniskt biträde sättas ned med cirka två tredjedelar för respektive huvudman, dock inte för Brf Sjöstadensplanaden 1 som med referens till vad Regionen anförde (se ovan) tillerkänns full ersättning för tekniskt biträde.

På vissa av beloppen för ombudsarvode och tekniskt biträde tillkommer mervärdesskatt för huvudmän som inte är mervärdesskattepliktiga.

Sammanställning rättegångskostnader

Av skäl som angetts ovan ska ersättning för rättegångskostnader bestämmas enligt följande.

- Länsstyrelsen med 112 000 kr, allt avseende arbete.
- Bolag inom Vasakronankoncernen (Carolina Gustavssons huvudmän) med 46 800 kr, allt avseende ombudsarvode.
- Fastighets AB Brogatan och Ljungbergsgruppen Fastighets AB Tx31 (Caroline Gustavsson och Caroline Winjes huvudmän) med 45 000 kr avseende ombudsarvode.
- Kungsleden Godsvagnen AB (Mikaela Hansel Holmgrens huvudman) med 15 400 kr avseende ombudsarvode.
- Karin Gunnarsson, Johan Gunnarsson och Marie Gunnarsson (Mikaela Hansel Holmgrens huvudmän) med 19 250 kr, varav 15 400 kr avser ombudsarvode och 3 850 kr avser mervärdesskatt.
- Brf Hamnkranen (Mikaela Hansel Holmgrens huvudman) med 19 250 kr, varav 15 400 kr avser ombudsarvode och 3 850 kr avser mervärdesskatt.
- Sjöstadens västra sopsug samhällighetsförening (Mikaela Hansel Holmgrens huvudman) med 15 400 kr avseende ombudsarvode.

- Bolag inom Folksamfären (Mikaela Hansel Holmgrens huvudmän) med 46 371 kr 57 öre, varav 41 580 kr avser ombudsarvode och 4 791 kr 57 öre avser mervärdesskatt.
- Primula Byggnads AB samt Johan Humble och Gunnar Kusoffsky (Mikaela Hansel Holmgrens huvudmän) med 48 757 kr 75 öre, varav 41 580 kr avser ombudsarvode och 7 177 kr 75 öre avser mervärdesskatt.
- Fastighets AB Tegelviksgatan 32 (Sara Erdholm och Erik Anderssons huvudman) med 50 734 kr avseende ombudsarvode.
- Hiby Aktiebolag (Robin Håkansson och Victoria Viklunds huvudman) med 50 000 kr avseende ombudsarvode.
- Gamla Livförsäkringsaktiebolaget SEB Trygg Liv (Robin Håkansson och Victoria Viklunds huvudman) med 50 000 kr avseende ombudsarvode.
- Bygg och Fastighets AB Järntorget (Liselott Rosecrans huvudman) med 15 520 kr, varav 12 520 kr avser ombudsarvode exklusive mervärdesskatt och 3 000 kr avser tekniskt biträde.
- Holmia Fastigheter AB (Liselott Rosecrans huvudman) med 9 565 kr, varav 8 065 kr avser ombudsarvode exklusive mervärdesskatt och 1 500 kr avser tekniskt biträde.
- Peter Johnzon (Liselott Rosecrans huvudman) med 8 755 kr, varav 7 255 kr avser ombudsarvode, och 1 500 kr avser tekniskt biträde.
- Fastighets AB Tegelslagaren 2 (Liselott Rosecrans huvudman) med 15 520 kr, varav 12 520 kr avser ombudsarvode och 3 000 kr avser tekniskt biträde.
- Fastighets AB Tegelslagaren 11 (Liselott Rosecrans huvudman) med 9 700 kr, varav 8 200 kr avser ombudsarvode och 1 500 kr avser tekniskt biträde.
- Ann Hedberg Fastighets AB (Liselott Rosecrans huvudman) med 8 890 kr, varav 7 390 kr avser ombudsarvode och 1 500 kr avser tekniskt biträde.
- Fastighets AB Tegelslagaren 12 (Liselott Rosecrans huvudman) med 11 590 kr, varav 10 090 kr avser ombudsarvode och 1 500 kr avser tekniskt biträde.
- Fastighets AB Nytorpgsgatan (Liselott Rosecrans huvudman) med 8 215 kr, varav 6 715 kr avser ombudsarvode och 1 500 kr avser tekniskt biträde.
- Handelsbolaget M Johnzon & Co (Liselott Rosecrans huvudman) med 14 710 kr, varav 11 710 kr avser ombudsarvode och 3 000 kr avser tekniskt biträde.
- Kapsylen ekonomisk förening (Liselott Rosecrans huvudman) 19 400 kr, varav 12 520 kr avser ombudsarvode, 3 000 kr avser tekniskt biträde och 3 880 kr avser mervärdesskatt.
- Anne Hansdotter Hedberg för *Tegelslagaren 13* (Liselott Rosecrans huvudman) med 19 400 kr, varav 12 520 kr avser ombudsarvode, 3 000 kr avser tekniskt biträde och 3 880 kr avser mervärdesskatt.
- Anne Hansdotter Hedberg för *Tegelslagaren 14* (Liselott Rosecrans huvudman) med 5 800 kr, varav 2 800 kr avser ombudsarvode och 3 000 kr avser tekniskt biträde.

- BEW Fastighetsbolag Renstiernas AB (Liselott Rosecrans huvudman) med 14 710 kr, varav 11 710 kr avser ombudsarvode och 3 000 kr avser tekniskt biträde.
- Brf Kritan i Stockholm (Liselott Rosecrans huvudman) med 20 750 kr, varav 13 600 kr avser ombudsarvode, 3 000 kr avser tekniskt biträde och 4 150 kr avser mervärdesskatt.
- Brf Bjursholmsparken (Liselott Rosecrans huvudman) med 13 325 kr, varav 7 660 kr avser ombudsarvode, 3 000 kr avser tekniskt biträde och 2 665 kr avser mervärdesskatt.
- Brf Kroken 11 (Liselott Rosecrans huvudman) med 18 387 kr 50 öre varav 11 710 kr för ombudsarvode, 3 000 kr avser tekniskt biträde och 3 677 kr 50 öre avser mervärdesskatt.
- Brf Eken nr 6 u.p.a. (Liselott Rosecrans huvudman) med 19 400 kr, varav 12 520 kr avser ombudsarvode, 3 000 kr avser tekniskt biträde och 3 880 kr avser mervärdesskatt.
- Brf Trivselhem (Liselott Rosecrans huvudman) med 20 412 kr 50 öre, varav 13 330 kr avser ombudsarvode, 3 000 kr avser tekniskt biträde och 4 082 kr 50 öre avser mervärdesskatt.
- Brf Båtsmannen större 78 (Liselott Rosecrans huvudman) 18 387 kr 50 öre varav 11 710 kr avser ombudsarvode, 3 000 kr avser tekniskt biträde och 3 677 kr 50 öre avser mervärdesskatt.
- Brf Sjöstadsplanaden 1 (Liselott Rosecrans huvudman) 19 750 kr, varav 6 850 kr avser ombudsarvode, 8 950 kr avser tekniskt biträde och 3 950 kr avser mervärdesskatt.

På beloppen ska ränta enligt 6 § räntelagen betalas från dagen för denna dom.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga 1 (MMD-01)
Överklagande senast den 22 april 2025.

Inge Karlström

Ola Lindstrand

Domstolens avgörande har beslutats av rådmannen Inge Karlström, ordförande, och tekniska rådet Ola Lindstrand samt de särskilda ledamöterna Lars Fladvad och Eva Thörnelöf.

Hur man överklagar

Dom i mark- och miljödomstol som första instans

MMD-01

Vill du att domen ska ändras i någon del kan du överklaga. Här får du veta hur det går till.

Överklaga skriftligt inom 3 veckor

Ditt överklagande ska ha kommit in till domstolen inom 3 veckor från domens datum. Sista datum för överklagande finns på sista sidan i domen.

Överklaga efter att motparten överklagat

Om ena parten har överklagat i rätt tid, har den andra parten också rätt att överklaga även om tiden har gått ut. Det kallas att anslutningsöverklaga.

En part kan anslutningsöverklaga inom en extra vecka från det att överklagandetiden har gått ut. Ett anslutningsöverklagande måste alltså komma in inom 4 veckor från domens datum.

Ett anslutningsöverklagande upphör att gälla om det första överklagandet dras tillbaka eller av något annat skäl inte går vidare.

Så här gör du

1. Skriv mark- och miljödomstolens namn och målnummer.
2. Förklara varför du tycker att domen ska ändras. Tala om vilken ändring du vill ha och varför du tycker att Mark- och miljööverdomstolen ska ta upp ditt överklagande (läs mer om prövningstillstånd längre ner).
3. Tala om vilka bevis du vill hänvisa till. Förklara vad du vill visa med varje bevis. Skicka med skriftliga bevis som inte redan finns i målet.
4. Lämna namn samt aktuella och fullständiga uppgifter om var domstolen kan nå dig: postadresser, e-postadresser och telefonnummer.

Om du har ett ombud, lämna också ombudets kontaktuppgifter.
5. Skriv under överklagandet själv eller låt ditt ombud göra det.
6. Skicka eller lämna in överklagandet till mark- och miljödomstolen. Du hittar adressen i domen.

Vad händer sedan?

Mark- och miljödomstolen kontrollerar att överklagandet kommit in i rätt tid. Har det kommit in för sent avvisar domstolen överklagandet. Det innebär att domen gäller.

Om överklagandet kommit in i tid, skickar mark- och miljödomstolen överklagandet och alla handlingar i målet vidare till Mark- och miljööverdomstolen.

Har du tidigare fått brev genom förenklad delgivning, kan även Mark- och miljööverdomstolen skicka brev på detta sätt.

Prövningstillstånd i Mark- och miljööverdomstolen

När överklagandet kommer in till Mark- och miljööverdomstolen tar domstolen först ställning till om målet ska tas upp till prövning.

Mark- och miljööverdomstolen ger prövningstillstånd i fyra olika fall.

- Domstolen bedömer att det finns anledning att tvivla på att mark- och miljödomstolen dömt rätt.
- Domstolen anser att det inte går att bedöma om mark- och miljödomstolen har dömt rätt utan att ta upp målet.
- Domstolen behöver ta upp målet för att ge andra domstolar vägledning i rättstillämpningen.
- Domstolen bedömer att det finns synnerliga skäl att ta upp målet av någon annan anledning.

Om du *inte* får prövningstillstånd gäller den överklagade domen. Därför är det viktigt att i överklagandet ta med allt du vill föra fram.

Vill du veta mer?

Ta kontakt med mark- och miljödomstolen om du har frågor. Adress och telefonnummer finns på första sidan i domen.

Mer information finns på www.domstol.se.